

16. ASIR DİVAN ŞAİRLERİNDEN SİRÂCÎ'NİN MANZUM HADİS TERCÜMELERİ Verse Hadith Translations of Siraci a 16th Century Diwan Poet

Âdem CEYHAN¹

¹ Prof. Dr., Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halkbilimi Bölümü, ceyhanadem@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-9680-6580

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received: 22.07.2021

Kabul/Accepted: 25.10.2021

DOI:10.20322/littera.973843

Anahtar Kelimeler

Anahtar Kelimeler: Sirâcî kırk hadis, tercüme, Usûlî

ÖZ

Türk edebiyatı tarihinde 14. asırdan çağımıza kadar pek çok kırk hadis derleme, tercüme ve şerhinin meydana getirildiği ilgililerce bilinmektedir. 16. yüzyılda kırk hadis toplama, çeviri ve açıklama çalışmaları, önceki asırlara nazaran kat kat artmış; bu türde –şimdiki tesbitlerimize göre- otuz dolayında eser ortaya konmuştur. Anılan çağda Usûlî, Fuzûlî, Fevrî, Âşık Çelebi gibi kırk veya bu sayıdan daha fazla hadis tercüme eden şairlerin bir kısmı divan sahibidir. Divanındaki çeşitli şiirlerden anlaşıldığına göre Sirâcî de 16. asır Osmanlı şairlerinden olup Hz. Peygamber'e, onun Ehl-i Beyt'i, dört dostu, torunları Hz. Hasan, Hüseyin ve On İki İmama sevgiyle bağlı bir edebî şahsiyettir. Mütercim, divanının başında yer alması ve okuyanların dua etmesi isteğiyle kırk altı hadisi ikişer beyitli nazm ve kıtalar şeklinde Türkçeye çevirmiştir. Bu çalışmada, Sirâcî'nin hadis tercümeleri ele alınıp şekil ve öz yönünden incelenmiş; anılan kitapçıkta Yenice Vardarlı Usûlî'nin (ö. 945/ 1538) aynı türdeki eserinin, nazım biçimi, Hz. Peygamber'e ait sözlerin seçilmesi ve çevrilmesi yönlerinden tesirli olduğu, bazı ipuçlarından hareketle ileri sürülmüştür. Şairin yaşadığı çağ ve kişiliği hakkında, divanındaki şiirlere dayanılarak bilgi verilmiş; o asırda bu mahlası kullanan edebî şahsiyetin kimliği, tarihî biyografik kaynaklardan faydalanılarak tesbit edilmeye çalışılmıştır. Nihayet Sirâcî'nin hadis tercümeleri, Latin harflerine ve günümüz Türkçesine çevrilerek okuyucuların incelemesine arz edilmiştir.

ABSTRACT

In the history of Turkish literature, it is a known fact that many forty hadith compilations, translations and commentaries were created from the 14th century to our age. In the 16th century, the work of collecting, translating and explaining forty hadiths increased many times over the previous centuries; According to our current determinations, about thirty works of this type have been revealed. Some of the poets who translated forty or more hadiths such as Usûlî, Fuzûlî, Fevrî, Âşık Çelebi in the aforementioned age were the owners of the divan. Sirâcî, one of the literary figures of the mentioned period, also translated forty-six hadiths into Turkish in the form of verses and stanzas with two couplets.

In this study, the hadith translations at the beginning of Sirâcî's Dîvân were handled and examined in terms of form and substance; In the aforementioned booklet, it is presumably suggested that Yenice Vardarlı Usûlî's (d. 945/ 1538) work of the same type was influential in terms of verse form, selection and translation of the words of the Hz. Prophet. Information was given about the age and personality of the poet based on the poems in his diwan; The identity of the literary figure who used this pseudonym in that century was tried to be determined by making use of historical biographical sources. Finally, Sirâcî's hadith translations were translated into Latin letters and today's Turkish and presented to the readers for review.

Keywords

Sirâcî, forty hadith, translation, Usûlî

Atıf/Citation: Ceyhan, Â. (2021), "16. Asır Divan Şairlerinden Sirâcî'nin Manzum Hadis Tercümeleri", *Littera Turca, Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 7/4, 985-1017.

Sorumlu yazar/Corresponding author: Âdem CEYHAN, ceyhanadem@hotmail.com

GİRİŞ

İslam kültürü tesiri altında gelişen Türk edebiyatı tarihinde tevhid, münacat, na't, mevlid, miraciye, hilye gibi dinî- edebî türler, asırlar boyunca büyük rağbet görmüş; bu mevzularda pek çok eser meydana getirilmiştir. Söz konusu edebî türlerden biri de kırk hadis tercüme ve şerhi olup "hadîs-i erbaîn", "çihil hadis" vb. adlar altında, Abdülkadir Karahan'ın 1991'deki tesbitlerine göre, 14. asırdan 20. asır ortalarına kadar seksen dolayında eser ortaya konmuştur. (Karahan 1991: 310). Son otuz yılda yapılan ilmî araştırma ve yayınlar, bir kısmı sayılan edebî türlere, o arada kırk hadis tercüme ve şerhlerine dair âlim, şair ve yazarlarımız tarafından daha çok sayıda çalışmanın yapıldığını göstermektedir. Bir edebî türde yüzyıllar boyunca meydana getirilen bütün mahsullerin tam olarak tesbit edilemeyişinin, kamuya açık veya şahıslara ait yazma ve basma eser kütüphane kataloglarındaki eksikler yahut yanlışlar, metinlerin isimlerinden içindekilerin anlaşılmasının her zaman mümkün olmayışı, bilhassa yurt dışındaki kitaplıkların bir kısmına erişimin zorluğu, bazılarının araştırmacılara kapalı bulunması gibi muhtelif sebepleri vardır. Son yirmi beş- otuz sene zarfında ülkemizdeki üniversitelerin yaygınlaşması, buralarda bildiri, makale, kitap, tez ve proje çeşidinden yapılan çalışmaların sayıca artışı, yazma ve Arap harfli basma eserlere erişim imkânlarının gelişmesi sayesinde, her edebî türe ait daha önceki yıllarda bilinmeyen pek çok metin bulunup ilim dünyasına tanıtılmakta; böylece Türk edebiyatı tarihinin umumi manzarası hakkında yakın geçmişe nazaran daha fazla bilgiye sahip olduğumuzu söylemek mümkün görünmektedir.

Hız. Peygamber'e nisbet edilen hadisler, İslam kültürü tesiri altında gelişen Türk edebiyatının *Kutadgu Bilig*, *Dîvânü Lügâti't-Türk*, *Atebetü'l-hakâyık* gibi ilk eserlerinden itibaren yüzyıllar boyunca inanç, ibadet, ahlâk, muamelât konularında birer dinî esas olarak –bazı itinasız ve laübalî hatırlatmalar bir tarafa bırakılırsa, denebilir ki- daima hürmetle anılmış; zaman zaman da bir, kırk, yüz vb. çeşitli sayılarda müstakil yazı, kitap yahut kitapçık hâlinde tercüme ve şerh edilmiştir. Dinî emirlere dair kırk hadis ezberleyen kişilerin ahirette âlimler ve şehitler zümresi içinde diriltileceği mealindeki rivayetlerden ötürü bütün İslam âleminde, o arada Türklerin yaşadığı memleketlerde çok sayıda kırk hadisin derlenip çevrildiği ve izah edildiği bilinmektedir. Türk edebiyatı tarihinde bu tür eserlerin bilinen eski bir örneği, 14. asırda meydana getirildiği tahmin edilen ve Harizm Türkçesi hususiyetleri gösteren *Nehcü'l-ferâdîs*'tir. "Cennetlerin Açık Yolu" manasındaki bu isim altında kırk hadis, mensur olarak tercüme ve şerh edilmiştir. Klâsik Çağatay Edebiyatı'nın büyük şairi Ali Şir Nevâyî (844-906/ 1441-1501), Abdurrahmân-ı Câmî'nin (817-898/ 1414- 1492) Farsça *Çihil Hadis* tercümesini aynı şekilde Türkçeye çevirerek kırk hadis konusunda manzum bir kitapçık meydana getirmiştir. Kırk hadis tercümesi ve şerhi türünden eserlerin 16. asırda kat kat arttığı, Usûlî, Hazînî, Fuzûlî, Latîfî, Fevrî, Nev'î, Âşık Çelebi, Gelbolulu Âlî gibi otuz civarında âlim, şair ve yazarın belirtilen konuda eser ortaya koyduğu bilinmektedir. Aynı yüzyıl Osmanlı şairlerinden olan Sirâcî de kırk altı hadisi nazmen Türkçeye çevirmiş edebî şahsiyetlerden biridir.

Sadık Yazar'ın *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği* adlı, emek mahsulü doktora tezinin bazı bölümlerini okurken, Sirâcî mahlasını kullanmış bir şairin *Tercüme-i Hadîs-i Erbaîn* isimli kitapçığından alınan örneklerde (Yazar 2011: 754-55) Usûlî'nin bu türdeki eserinin tesirlerini fark etmiş; faydalanmasının derecesini görmek için o metnin tamamını temin edip mukayeseli bir çalışma yapma isteğini

hissetmiştik. Sirâcî'nin şimdilik tek nüshası bilinen divanının başında yer alan manzum hadis tercümelerini elde edip okuyunca, hem nazım şekli, hem hadislerin seçilmesi, hem de onların çevrilmesi sırasında Usûlî'nin aynı konudaki eserinden istifade ettiği kanaatine vardık. Burada ilkin anılan hadis tercümelerini şekil ve muhteva bakımından inceleyecek; sonra mütercim Sirâcî'nin Türkçe divanından ve devrindeki şüara tezkiresi, nazireler mecmuası gibi edebî mahsullerden faydalanarak hayatına dair bilgi vermeye çalışacağız. Nihai olarak bu hadis tercümelerini Latin harflerine aktaracak ve günümüz Türkçesine de çevirmeye gayret edeceğiz.

Sirâcî'nin Hadis Tercümeleri

İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 9503 numarada yer alan Türkçe divanının baş tarafında, 1b-7a sayfaları arasında bulunmaktadır. Divanın sonundaki (vr. 100a) kayıttan, Hicri 1055 (Miladi 1645-46) yılında istinsah edildiği anlaşılmakta; fakat belirtilmediği için müstensih'in ismi bilinmemektedir. Metinde "vahdet" kelimesinin hı (vr. 1b), "çarh"ın hâ harfiyle (vr. 1b), "Gülşen-i cennet cemâlinden eser" mısrasında tamlama biçiminde olması gereken "Gülşen-i" isminin "Gülşeni" biçiminde yazılışı (vr. 1b) gibi bazı imla hatalarına rastlanmaktadır. "*Kitâb-ı Dîvân-ı Sirâcî Rahmetu'llâhi Aleyh*" başlığı altındaki eser, mesnevi şeklindeki bir tevhidle başlamakta; yine aynı şekildeki na'tla devam etmektedir. Burada kâinatın meydana getirilişini İslam esaslarına göre anlatan şair, Allah'ın isim ve sıfatlarının görünmesini, bilinmesini istediğinden ve Hz. Muhammed'e sevgisinden dolayı gökleri yarattığını belirtir. Şair, anılan na'tin sonunda ve eserinin "Hâtıme" denebilecek bölümünde mahlasını söyleyerek kendisini tanıtır:

"Rûh-ı pâkine niçe yüz bin selâm

Bu Sirâcî bendesinden subh u şâm"¹ (vr. 2b).

[Bu Sirâcî başlısından onun mübarek ruhu için sabah- akşam nice yüz bin selam (olsun)!..]

"Rûhına nice bin salât ü selâm

Okuyalum Sirâcî subh ile şâm" (vr. 7a).

[Sirâcî! Onun ruhuna sabahla akşam nice yüz bin selam okuyalım.]

"İftitâh-ı Makâl" başlığı altında ilim çeşitleri, edinilen ilim gereğince amel etme lüzumu ve ledünnî ilme temas eden Sirâcî, Allah kelâmı ve Peygamber kavli olmayan bilgi yahut sözleri fazilet saymamayı öğütleyerek eserini telif sebebini şöyle anlatır:

"Dinle imdi n'idüğün kavli-i Nebî

İhtiyâr itdünse sünnî mezhebi

¹ İnceleme sırasındaki alıntılarda çeviri yazı işaretleri kullanılmamıştır.

Cem' idüp nice hadîs-i mu'teber

Kıldum anı terceme budur haber

Münderic zımnında nice nush u pend

İki beyt ile edâ kıldum bülend

Eyledüm o dürr için azm-i sade

Tâ hadîs ile sözüm bula şeref

Söyledüm divânuma unvân için

Okıyanlardan duâ ihsân için" (vr. 3a).

Görüldüğü gibi, okuyucuya "Eğer Hz. Peygamber'in yolunu seçtiysen, şimdi onun sözünün ne olduğunu dinle!" diye hitap eden şair, birçok itibarlı hadisi derleyip tercüme ettiğini, onların içinde nice öğüt bulunduğunu, manalarını iki beyitle yüksek seviyede ifade ettiğini anlatmakta; böylece kendi sözlerinin şereflenmesini, bahis konusu çevirilerin divanının baş tarafında yer almasını ve okuyanın dua ihsan etmesini istediğini belirtmektedir. Bundan sonra mütercim, kırk altı hadisi aruzun remel bahrinin "fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbında ikişer beyitle Türkçeye çevirmiştir.

Tercümelere nazım biçimi yönünden bakıldığında, onların çoğunun (34'ünün) nazm, dörtte birinise (12'sinin) kıt'a şeklinde olduğu görülür. Bilindiği gibi, ilk beytinin mısraları kafiyeli, diğer bir anlatıyla kafiye şeması aaba şeklinde olan kıtalara "nazm" adı verilir. (Muallim Nâcî 1307: 181; İpekten 1994: 47-48). İki beyitli kıtalar ise abab şeklinde kafiyelendirilir. Başka bir ifadeyle kıta şeklindeki manzumelere ait beyitlerin ilk mısraları serbest, ikinci mısraları ise birbiriyle kafiyeli olur. Şairin eserinin kafiyeleri büyük kısmı itibarıyla düzgün, istisnai olarak şu birkaç beyit ve kıtada kusurludur: "...şekk ana/ ...Hakk ana" (28. hadis tercümesi), "...i'tibâr/ ...vefâ" (40. hadis tercümesi), "...âlemîn/ ...tâhirîn/...tayyibîn" (46. hadis tercümesi), "...ola/ ...illâ'llâh" (Hâtîme kısmında). Eser, kullanılan aruz kalıpları bakımından incelendiğinde, birçok beyitte imale görülmekte; ona nazaran daha az olmakla beraber yer yer zihafa da rastlanmaktadır.

Şair, hadisleri Türkçeye tercüme ederken onların Arapça asıllarını yazmış; bunun ardından ikişer beyitle manalarını anlatmış; ravi, sened, vürud sebebi, sıhhat durumu, hangi hükümlere dayanak teşkil ettiği ve kaynakları hakkında bilgi vermemiştir. Esasen mütercimin işin başlangıcında çeviriyi iki beyitle yapmayı kararlaştırması, sayılan konulara belirtilen sınırlı çerçevede temas etmesine pek de elverişli görünmemektedir. Hz. Peygamber'e nisbet edilen sözlerin hemen hemen hepsi Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerin hadis kitaplarında bulunmaktadır. Hadislerin -istifham veya itiraza uğrayabilecek birkaç

dışında- rahatça denebilir ki, tamamına yakın büyük kısmı, temel İslâm kaynaklarına uygundur. Mütercim, bu hadislerin çoğunu doğru çevirmiş; fakat birkaçına –bizce- hatalı mana vermiştir. Şairin başka bazı hadis tercümelerinde de pek isabetli görünmeyen kelime ve ibarelere rastladığımız da² onların bütünü üzerinde durmayacak, düzeltilmesini gerekli gördüğümüz birkaç çevirisine temas etmekle yetineceğiz.

Sirâcî'nin söz konusu kitapçığında 22. sırada bulunan ve “Uğursuzluk kadında, atta ve evdedir.” manasına gelen hadisi şöyle çevirdiği görülüyor:

“Ey birâder avrete uymak kişiye şûm olur

Hem metâ'ına cihânun dil viren mezmûm olur

Tâlib-i dünyâ olanlar didiler oldu kilâb

Kaluban belhüm edalde âkıbet ma'dûm olur” (vr. 4b-5a).

Bu nazm, şu şekilde çağımız Türkiye Türkçesiyle nesre çevrilebilir: “Ey kardeş, kadına uymak, kişi için uğursuz olur. (İnsana uğursuzluk getirir). Dünya malına gönül veren de yerilmiş, kötülenmiş olur. (Kendilerini Allah rızasını kazanmaya adanmış kişiler) ‘Dünyaya istekli olanlar, köpeklerdir’ dediler. Onlar, ‘...hatta daha da aşağıdırlar’ (mealindeki ayette haber verilen durumda) kalarak sonunda yok olur...”

Mütercim, bu hadisin vürud sebebi ve sıhhati üzerinde durmamış; rivayette uğursuzluk bulunduğu belirtilen üç varlıktan sadece birini (kadını) anmış; diğerlerini açıkça söylememiştir. Tercümesinden anlaşılabilirliği kadarıyla kadında uğursuzluğun nasıl olabileceğini düşünen şair, ilkin ona uymanın insan için uğursuz, sonra dünyanın (kadın, binek, ev gibi) faydalanılan, fakat gelip geçici varlıklarına gönül verenin yerilmiş olduğunu belirtmiş; bu fikrini bazı Müslüman eserlerinde rivayet edilen bir söze (“Dünya bir leştir; onun talibi köpeklerdir”)³ dayandırmıştır. Nazmın son mısraında ise bir ayetten (Kur’an, A’raf Suresi, 7/ 179) kısmi iktibasta bulunarak ilk üç mısradaki sayılan kimseleri, kalpleri, gözleri ve kulaklarıyla anlamayan, görmeyen ve duymayan gafil insanlar sınıfı içinde saymış; onların uğrayacağı kötü akıbete işaret etmiştir.

Fakat şair, tercüme edeceği hadisler hakkında araştırma yapsaydı, muhtemelen bu rivayeti çevirmezdi. Gerçi Abdullah bin Ömer’den “Nebî sallâ lâhu aleyhi ve sellem’in ‘Uğursuzluk (telâkkîsi âdet olarak) ancak üç şeyde: atta, kadında, evde hâsıl olur’ buyurduğunu işittim.” mealinde bir hadis rivayet edilmiştir... Ancak âlimlerimizin araştırma ve incelemelerine göre, bu hadiste at, kadın ve evde uğursuzluk olduğu belirtilmemiş; Cahiliye

² Müslümanın din kardeşine üç günden fazla dargın durmasının helal olmayacağını bildiren hadisin altındaki şu beyit, bu çeşit pürüzler için bir örnek teşkil etmek üzere anılabilir: “Eyler isen üç güne dek eyle gavgâ vü cedel/ Andan artık eyleyen bulmayısar rahmet ebed” (vr. 4a). “Eğer edersen, üç güne kadar kavga et; sert tartışma yap... (Kızdığın din kardeşine küskün dur). Ondan fazla yapan (kardeşiyle kırgınlıktan dolayı görüşüp konuşmayı kesen), sonsuz olarak rahmet bulmayacak.” şeklinde günümüz Türkçesine çevrilebilecek bu beyitteki “...rahmet ebed” kelimeleri –bizce- uygun değildir. Çünkü müminlerin ahirette günahları kadar ceza çektikten sonra ilahi rahmete erişeceği, İslam esasları arasındadır. Bundan dolayı inanan insanın din kardeşine üç günden fazla küskün kalması sebebiyle edebiyen rahmet bulmayacağını söylemek doğru olmaz. “...rahmet ebed” yerine anılan kaide, vezin ve kafiye uygun düşecek “...ruhsat sened” kelimeleri kullanılabilir.

³ Hadis âlimlerinden Sagâni bu sözün mevzu (uydurulmuş) olduğunu söylemiş; Aclûni ise aynı cümle hakkında “Manası doğru, fakat hadis değildir” görüşünü dile getirmiştir. Hz. Ali’nin de “Dünya bir leştir; onu isteyen itlerin karışmasına (dalaşmasına) sabretsin!” mealinde bir vecizesinin olduğu nakledilmiştir. (Aclûni 1418/ 1997: I/ 492).

devrindeki halkın uğursuzluk anlayışı nakledilmiştir. Çünkü Hz. Peygamber, “Teşe’üm (uğursuz sayma ve şom görme) yoktur” manasındaki hadisinde hayırsız saymayı umumi olarak men etmiştir. Ayrıca, anılan üç şeyde uğursuzluk olduğu şeklindeki sözün hadis diye nakledildiği haber verilerek fikri sorulduğunda Hz. Âişe, Hz. Peygamber’in katiyyen böyle bir şey söylemediğini, yalnız Cahiliye halkının kadın, ev ve atı uğursuz saydıklarını bildirdiğini ifade etmiştir. (Daha fazla bilgi için bk. Zeynü’d-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdî'l-Lâtîfi'z-Zebîdî 1978: 8/311-314). Kadında uğursuzluk olduğu iddiasını dünya metainâna gönül vermekle irtibatlandırarak açıklamak da isabetli görünmemektedir. Çünkü salih kadının yerilmiş türden bir dünyevi varlık olmadığı konusunda, “Dünya bir meta'dır. Dünya metainânın en hayırlısı salih kadındır.” (*Müslim*, “Rada” 64, (1467); *Nesai*, “Nikâh” 15, (6, 69) mealindeki hadis gibi birçok İslami delil bulunup gösterilebilir.

Kitapçıkta 33. sırada yer alan ve “Din kolaylıktır” manasına gelen hadisi Sirâcî şöyle tercüme etmiştir:

“Bu müselmânlık egerçi halka âsân görünür

Küfr ile îmân hakikat içre yeksân görünür

Katı müşkildür şer'at yolını itmek edâ

Gerçi Hakk'un nûrı her kişiye tâbân görünür” (Sirâcî, vr. 5b).

[Gerçi bu Müslümanlık insanlara kolay gibi görünür; hakikat içinde inkârla iman bir (beraber) görünür... Her ne kadar Allah'ın nuru herkese parlak görünürse de İslâm yolunu eda etmek (Müslümanlığın şartlarını yerine getirmek), çok zordur...]

Görüldüğü üzere, hadis “Din kolaylıktır” manasına geldiği ve buna göre çevrilmesi gerektiği hâlde, sanki “İslâm yolu zordur...” karşılığını taşıyormuş gibi, mütercim, her ne kadar bu Müslümanlık insanlara kolay görünse de onun gerektirdiği vazifeleri yerine getirmenin çok güç olduğunu söylemiştir. İslâmi, imani, uhrevi konularda insanları özendirici ve îlâhi rahmetten ümitlendirici olanlar yanında uyarıcı ve azaptan korkutucu ayetler, hadisler, tecrübeler de derlenip âlimlerimizin eserlerinde bir araya getirilmişse de Müslümanlığın icap ettirdiği vecibeleri ifanın zorluğundan bahsetmenin yeri, bu hadis tercümesi olmasa gerek... Söz konusu hadis, dinin kolaylık olduğu manasını ifade ettiğine göre Türkçeye de öyle çevrilmeliydi.

Ayrıca nazmın ikinci mısraında inkâr ve iman hakikat içinde bir görüldüğü şeklindeki söz de –bizce- çeşitli yönlerden tenkit ve itirazı çekici mahiyettedir: Küfür, yani inkârla iman halka mı bir, eşit görünür durumdadır yoksa hakikat içinde mi öyledir? Cahil, ilim ve irfandan yana fakir olan halk, Allah'a, İslâm'a inanmayla onu inkârı bir görebilir... Fakat bu birbirine tamamen zıt iki fiil, hayat anlayışı ve yaşayış tarzının hakikatte bir olması, aynı seviyede sayılması -kanaatimizce- mümkün değildir. Kur'an ve hadis gibi temel İslâm kaynaklarında Allah'ın iman eden ve salih amel işleyenleri sevdiği, inkâr ve isyan edenleri ise sevmediği belirtildiği, inanan ve buyruklarına itaat edenlere dünyevi, uhrevi pek çok mükâfat ve nimet, dinini inkâr ve emirlerine isyan edenlere ise büyük ve sürekli cezalar vaad edildiği hâlde, küfür ve iman bir olması mümkün müdür? Hz. Peygamber'in hadisleri, Kur'an ayetlerine aykırı olmayacağına ve zıt şekilde çevrilip açıklanamayacağına göre, bu konuda – sözü uzatmamak için- sadece birkaç ayet mealini nakletmekle yetinelim: “Görmeyenle gören, karanlıklarla

aydınlık, gölge ile sıcak bir olmaz. Dirilerle ölümler de bir değildir. (...)" (Kur'an, Fâtır Suresi, 35/19-22). Kısacası, anılan hadisin tercümesi diye yazılan beyitler, bizce, maksadı doğru-düzgün ifade edememiştir.

Sirâcî, "Allah bu dini günahkâr bir adamla da kuvvetlendirir" manasına gelen hadisi Türkçeye şöyle çevirmiştir:

"Merd-i fâcirle bu dîni nice te'yîd eyledi

Tâ olunca fecr tâlî' itmegin temcîd-i Hakk

Fâcir ile nite dîn ola mü'eyyed pes meğer

Tevbe ile zârlık kılup ide tevhîd-i Hakk" (vr. Sirâcî, vr. 5b).

[(Allah,) günahkâr adamla bu dini nasıl kuvvetlendirir? (Anılan kişinin) sabah güneş doğuncaya kadar Cenab-ı Hakk'ı yüceltmesi (Ona dua ve ibadet etmesi) ile... Günahkârla İslâm dini nasıl desteklenmiş, kuvvetlenmiş olur? Ancak (söz konusu kimsenin) tevbe ile ağlayıp inleyerek Allah'ı birlemesi ile (olabilir)...]

Görüldüğü üzere mütercim, Allah'ın bu dini günahkâr bir adamla da kuvvetlendirebileceği mealindeki hadisi çevirirken, bunun nasıl olabileceği sorusuna kendi anlayışına göre cevap aramış; onun sabah güneş doğuncaya kadar Allah'a dua ve tevbe etmesi hâlinde haber verilen teyidde bulunabileceğini söylemiştir. Günahkârın sabaha kadar dua ve tevbe etmesi, kendi günahlarının bağışlanmasına vesile olabilirse de bu şahsi hâlde dinin desteklenmesinden bahsedilmesi pek mümkün değildir... Eğer mütercim, hadisleri tercüme ederken muhaddislerin o rivayetler hakkındaki değerlendirme ve açıklamalarını okusaydı, büyük bir ihtimalle yer yer maksada pek uygun görünmeyen yahut hatalı denebilecek çeviriler yapmazdı. Kuzman adlı şahsın Hayber gazvesinde dinî bir gayretle değil, Medine'nin hurmalıkları gibi dünyevi bir niyetle Müslümanlar safında düşmana karşı kahramanca savaşması ve aldığı yaradan fazla acı çekmemek için intihar etmesi (*Buhârî*, "Cihâd", 77; "Megâzî", 38), Allah'ın dinini günahkâr bir adamla nasıl kuvvetlendirebileceğinin örneğini teşkil eder. Bu hadise, Yüce Yaratıcı'nın, dinini kuvvetlendirme faaliyetleri sırasında, isterse, günahkâr kimseleri de bu iradesi yönünde istihdam edebileceğini düşündürmektedir. O kimselerin gayesi dine hizmet ve İslam'ı teyid etmek olmadığı hâlde, çalışmaları böyle bir sonuç verebilir. Mütercimin, söz konusu hadisi naklettiğimiz örnek ışığında tercüme etmesi uygun olurdu.

Usûlî'nin Sirâcî Tercümelerindeki Tesirleri

Derlenip çevrilen hadislerin kaynakları söz konusu olduğunda, "Mütercim, tercüme ettiği hadisleri kendisi mi seçmiş, yoksa başka bir âlim, şair veya yazarın eserinden mi almıştır?" sorusu da akla gelmektedir. Bu suale cevap bulabilmek için karşılaştırmalı incelemeler yaptığımızda, Sirâcî'nin çevirdiği hadisleri, Usûlî (ö. 945/ 1538) tarafından ikişer beyitli kıtalar şeklinde tercüme edilen rivayetler arasından seçtiğini gördük. Onun çevirdiği hadislerin hepsi, Usûlî'nin altmış dokuz hadis ve on vecize tercümesinden meydana gelen divan bölümü veya kitapçığında bulunmaktadır. Sirâcî'nin söz konusu eserindeki Usûlî tesiri, sadece hadislerin ortaklığıyla sınırlı değil; yer yer çevirilerinde, ayrıca kullandığı aruz kalıbı ve nazım şeklinde de kendisini göstermektedir. Çünkü Yenice Vardarlı Usûlî, hadisleri "fâilâtün fâilâtün fâilâtün fâilün" kalıbıyla ve ikişer beyitli kıtalar şeklinde

Türkçeye çevirmiş; Sirâcî de tercümeleri sırasında aynı aruz kalıbını ve dörtte bir oranında aynı nazım biçimini tercih etmiştir. Sirâcî'nin hadislerin manalarını ifade etmek üzere yazdığı nazm veya kıtalarda da Usûlî tesiri ara-sıra dikkat nazarımızı çekmektedir. Mesela her iki kitapçıkta da ilk hadis olarak yer alan ve “Ameller niyetlere göredir” manasına gelen Hz. Peygamber sözünün, adı geçen mütercimlerce nasıl tercüme edildiğini görelim. Usûlî, bu hadisi şöyle çevirmiştir:

“Hiç niyetsüz cihân içre dürüst olmaz amel

İnneme'l-a'mâlû bi'n-niyyât buyurmuşdur Resûl

Hayr olursa niyyetün hayra irer işün sonı

Şerr ise hod niyyetün şerr işi Hak kılmaz kabûl” (Ceyhan 2003: 158).

[Dünyada niyetsiz hiçbir amel doğru düzgün ve tam olmaz. Hz. Peygamber, “Ameller, niyetlere göredir” buyurmuştur. Niyetin hayır olursa, işin sonu da hayra erişir; eğer niyetin kötüyse, bil ki, kötü işi Cenab-ı Hak kabul etmez.]

Aynı hadisi Sirâcî şu şekilde tercüme etmiştir:

“Niyetüni hayr eyle dâ'imâ ey pür-usûl

İnneme'l-a'mâlû bi'n-niyyât buyurdu Resûl

Bilmiş ol kim niyyet itmezsen dürüst olmaz amel

Hak Teâlâ eylemez niyetsüz a'mâli kabûl” (Sirâcî, vr. 3a).

[Ey yol-yordam ve kaideye göre hareket eden; niyetini daima hayır et (iyi niyetli ol)! Hz. Peygamber, “Ameller niyetlere göredir” buyurdu. Bilmiş ol ki, niyet etmezsen, amel doğru-düzgün olmaz. Yüce Allah, niyetsiz amelleri kabul etmez.]

Bu iki çeviride de “...Resûl/ ...kabûl” kafiyelerinin ortak olduğu, hadisin Arapça aslının ikinci mısraya alındığı, “Hak kılmaz kabûl” ile “Hak Te'âlâ eylemez (...) kabûl” ibarelerinde benzerlik görülmektedir. Usûlî, “Allah bir kimsenin hayrını isterse, onu dinde derin bilgi sahibi eder” manasına gelen hadisi şöyle tercüme etmiştir:

“Hak Te'âlâ hayr virmek istese bir kimseye

Evvel anı dîn içinde âlim ü dâ'nâ kılır

Gönli gözün açup ana ibret ü hikmet virür

Âhir anun meskenini cennetü'l-me'vâ kılır” (Ceyhan 2003: 171).

[Cenab-ı Hak bir kimseye hayır vermek istese, evvelâ onu dinde bilgili kılar; gönül gözünü açıp ona ibret ve hikmet verir. Sonunda meskenini me'vâ cenneti eder.]

Usûlî'nin söz konusu kitapçığında kırkıncı sırada bulunan bu hadis, Sirâcî'nin eserinde ikinci sırada olup şu şekilde çevrilmiştir:

“Her kaçan kılsa inâyet Hakk Teâlâ bir kula

İlm-i dîn içinde anı âlim ü dâna kılur

Ayn-ı ibretle nazar kılur kamu eşyâya ol

Ma'rifet içinde anı âlim ü dâna kılur” (Sirâcî, 3a-3b).

[Yüce Allah bir kula yardım ettiğinde, onu din ilmi içinde âlim ve bilgili kılar. O, bütün her şeye ibret gözüyle bakar. (Cenab-ı Hak) onu marifet içinde âlim ve bilgili kılar.]

Bu kıtalar karşılaştırıldığında, hadiste geçen Allah isminin her iki tercümenin ilk mısraında “Hak Teâlâ” diye çevrildiği, ikinci mısralarda “anı din içinde âlim ü dâna kılur” ibaresinin, ayrıca kafiye ve rediflerin ortak olduğu, üçüncü mısralarda ibretle bakış hususunda benzerlik bulunduğu görülür. Her iki tercüme arasındaki benzeşlere dair örnekleri çoğaltmak mümkünse de sözü uzatmamak için bu iki misalle yetiniyoruz. Usûlî'nin eserindeki diğer hadis ve vecizelerin çoğunun, *Sirâcî Divânı*'nın 3a-11a sayfa kenarlarına yazılmış olduğunu da belirtmek isteriz. Bütün bu delil ve ipuçları, sanırız, Sirâcî'nin hadisler tercüme ederken Usûlî'nin aynı türdeki eserinden faydalandığını, onu kendi çalışması için uyulacak bir örnek kabul ettiğini isbata veya daha ihtiyatlı bir kelime seçmek gerekirse denebilir ki, düşündürmeye yetecektir.

Söz konusu iki kitapçık arasında bazı farkların bulunduğu temas etmek de mümkündür: Usûlî, eseri için tevhid, na't, telif sebebi ve hâtime (sonuç) gibi bahislere yer vermeksizin doğrudan doğruya Hz. Peygamber'e nisbet edilen altmış dokuz hadisle Hz. Ali'ye ait on vecizeyi kıta şeklinde Türkçeye çevirmişken, Sirâcî'nin kitapçığında sayılan bölümlerin mevcut olduğu ve kırk altı hadisi tercüme ettiği görülmektedir. Ayrıca Şirvanlı Hatiboğlu Habîbullah, Hazînî, Latîfî, Melâmî Dede, Fuzûlî misali 16. asır Türk şair ve yazarları, kırk hadis tercüme ve şerhlerinin başında Hz. Peygamber'in din emirlerine ait bu sayıda sözünü ezberleyenler için vaad ettiği uhrevi mükâfata erişme temennilerini anmışlar; fakat Sirâcî, çevirdiği hadislerin sayısını bildirmedigi gibi bahis konusu rivayete de temas etmemiştir. Daha önce başka bir vesileyle belirttiğimiz üzere, birçok itibarlı hadisi derleyip tercüme ettiğini, onların içinde nice öğüdün olduğunu belirten mütercim, kendi sözlerinin hadisle şeref bulmasını ve bu çevirilerin divanının başında yer almasını istemiştir. Şairin bu çalışmayı yapmasının manevi bir sebebi de okuyanların kendisi için hayır dua etmelerine vesile olmasıdır. Bununla beraber Sirâcî'nin çevirdiği hadislerin –başka bazı kırk hadis tercüme ve şerhlerinde de gördüğümüz gibi- kırk küsur (46) oluşu, erbain hadis hakkındaki rivayet ve bu konudaki bazı çevirilerden haberdar olduğu ihtimalini akla getirmektedir. Ayrıca Sirâcî'nin eserinde hadislerin sırasının Usûlî'nin kitapçığındakilere uymadığını⁴, o Arapça rivayetlerin lafızlarında

⁴ Sirâcî'nin çevirdiği hadislerin sırası, “İlmî” mahlaslı bir şairin (?), Yenice Vardarlı Usûlî tarafından meydana getirildiği hâlde kendisine ait bir esermiş gibi gösterdiği tercüme metnine daha çok uygun görünmektedir. (İlmî'nin kendisine mal ettiği hadis tercümeleri için bk. Donuk 2017: 55-97).

da bazı farkların bulunduğunu, tercümeleri esnasında nazım şekli olarak daha çok “nazm”ın tercih edildiğini de belirtmek gerekir.

Bahsin bu noktasında, Sirâcî'nin söz konusu çalışmasını yaparken Usûlî'den faydalanmış olabileceğini ileri sürmek için, sonra yaşamış, en azından anılan eserini daha sonraki bir zamanda yazmış olması gerektiği fikri akla gelmekte; hüviyeti, yaşadığı çağ ve şahsiyetine dair divanında her hangi bir bilginin bulunup bulunmadığı sorusuna cevap aramak icap etmektedir.

Hadisleri tercüme eden şair Sirâcî'nin kimliği

Sirâcî'nin hadis tercümeleri konusundaki eserinde kimliğini ve yaşadığı devri tesbite imkân verecek her hangi bir bilgi ve ipucu yoktur. Ancak bahis konusu çeviriler, onun divanının baş tarafında yer almakta; kendisi de “İftitâh-ı Makâl” bölümünün sonunda, bu hadisleri divanına “unvân için”, yani şiir kitabının başında bulunmak üzere söylediğini belirtmektedir. *Sirâcî Dîvânını*, meydana getiren edebî şahsiyetin yaşadığı asra dair kayıtların olup olmadığını öğrenmek niyetiyle gözden geçirdik. Neticede onun hangi devir şairleri arasında bulunduğu konusunda bazı bilgilere ulaştık. Divanındaki çeşitli şiirlerden Sirâcî'nin 16. asırda yaşadığı ve Kanuni Sultan Süleyman devrini (saltanatı Hicri 926-974/ Miladi 1520-1566) idrak ettiği anlaşılmaktadır. Mesela şair, bir manzumesinin şu bendinde padişahının “Sultân Süleymân bin Selîm”, yani Selim oğlu Sultan Süleyman olduğunu bildirmektedir:

“Gayra kul olmam Sirâcî kılsalar cismüm dü nîm

Rûh-ı Kudsî'dür viren bu pendî bana Hak Alîm

Pâdişâhumdur benüm Sultân Süleymân bin Selîm

Ol ki aşk ehlidür olur kûy-ı dilberde mukîm

Eyleyüp dîvânelik dağ [u] beyâbân istemez” (Sirâcî, vr. 8b).

[Sirâcî! Vücudumu iki parçaya bölseler, ben başkasına kul olmam! Allah her şeyi bilir, (tahminime göre) bana bu öğüdü veren (ilham eden) Cebrail'dir. Benim padişahım, Selim oğlu Sultan Süleyman'dır. Aşk sahibi olan kimse dilberin mahallesinde oturur; delilik edip de dağ ve çöl istemez...]

Şair, gazel şeklindeki başka bir şiirinde padişaha hitap ederek Tahmas'dan intikam aldıklarını, Van kalesini o fena şahıstan kurtardıklarını, Dârâ ve Cem'in Süleyman'a karşı duramayacağını şöyle belirtir:

“İntikâm aldık bi-hamdi'llâh şehâ Tahmâs'dan

Kal'a-i Van'ı alup kurtarduk ol sasdan (...)

Sen Süleymân'a mukâbil olmaz Dârâ vü Cem

Dem urursan n'ola şâhum Hızr ile İlyâs'dan” (Sirâcî, vr. 78b).

[Sultanım! Allah'a şükür ki Tahmasb'tan intikam aldık; Van kalesini o fena şahıstan kurtardık. Dârâ ve Cem sen Süleyman'a karşı koyamaz. Padişahım, (darda kalanların yardımına yetiştin,) Hızır ile İlyas'tan bahsedersen şaşılır mı?..]

Bu manzume, naklettiğimiz beyitlerden anlaşıldığına göre, Kanuni Sultan Süleyman'ın H. 955 (M. 1548) yılındaki İran seferi sırasında Van kalesini fethettiği tarihten (24 Ağustos 1548) sonra yazılmıştır.

Divanında bulunan Şehzade Mustafa mersiyeleri de Sirâcî'nin adı geçen sultan oğlunun idam edildiği H. 960 (M. 1553) yılında sağ olduğunu göstermektedir. Devrin birçok şairi gibi Sirâcî de Şehzade Mustafa'nın katledilmesinden dolayı büyük acı ve ızdırıp duymuş; böyle ağır bir cezaya çarptırılmasını zulüm saymıştır. Bu mersiyelerden biri

“İşidüp bu musîbet hâlini ins ile cân yansun

Peşîmân olup itdüğü işe şâh-ı cihân yansun” (vr. 14a-14b) mısralarıyla başlamakta;

“Çü gitdi dâr-ı ukbâya yeri huld-ı berîn olsun

O mazlûmun enîsi Hazret-i Rûhu'l-emîn olsun”

“Şafak bu mâtem için tan mı boyanursa ger kana

Ki hergiz bu musîbet olmamışdur âl-i Osmân'a” gibi mısralar ihtiva etmektedir.

Sonraki mersiyede geçen

“Musîbeti[ni] o cânun dimiş durur şuarâ

Figân u nâle ile biz dahi beyân idelüm” (vr. 26b) mısraları, nihayet her bendinin sonunda

“Rihlet itdi âlem-i ukbâya Sultân Mustafâ” (vr. 29a-b) mısraının tekrar edildiği murabba, “musibet”in Şehzade Mustafa'nın idam edilmesi, “şâh-ı cihân”ın Kanuni Sultan Süleyman olduğunu göstermekte; şairlerin o canın uğradığı belayı söylediği manasındaki ibare ise, adı geçen şehzadenin katledilmesi üzerine mersiyeler yazdıklarını belirtmektedir. (Sirâcî'nin Şehzade Mustafa mersiyelerinin Latin harflerine aktarılmış metinleri: Çakır 2021: 9-22).

Sirâcî'nin “oldun” redifli gazel şeklindeki methiyesinin şu beytinden de Sultan Süleyman zamanında yaşadığı anlaşılıyor:

“Aceb mi ins ü cinn olsa senün fermânuna münkâd

Bu mülke avn-i Hakk ile Süleymân-ı emîn oldun” (Sirâcî, vr. 71b)

[İnsan ve cinler senin buyruğuna boyun eğse, şaşılır mı? Sen bu ülkeye Allah'ın yardımıyla emin bir Süleyman oldun...]

Sirâcî, bir gazelinin matla beytinde Hayâlî Bey'in (ö. 964/ 1556-57) meşhur aşk hikâyesi kahramanı Mecnun'a "divane cahildir" demiş olmasına şöyle itiraz ediyor:

"Hayâlî Beg dimiş Mecnûn için dîvâne câhildür

Ana câhil dimez şol kimse kim aşk içre kâmindür" (Sirâcî, vr. 56a)

[Hayâlî Bey, Mecnun için "divane cahildir" demiş. Aşk içinde olgun olan şu kimse ona cahil demez...]

Sirâcî'nin bu beytinde, Hayâlî Bey'e ait şu beyte cevap verdiği anlaşılıyor:

"Demem Mecnûn'a fenn-i aşkı tekâmîl etdi kâmindür

Benüm yanumda ol dîvâne bilmez nesne câhildür" (Tarlan 1945: 123).

[Mecnun'a "Aşk hünerini (okuyup) bitirdi; bu işte olgundur..." demeyin! O deli, benim yanımda bir şey bilmez, cahildir...]

Sadece andığımız son beyti Sirâcî'nin Hayâlî Bey'le çağdaş olduğunu isbata yeterli bulunmayabilir; ancak arz ettiğimiz diğer şiirleriyle birlikte okunduğunda, adı geçen Vardar Yeniceci şairle çağdaş olduğunu gösteren deliller arasında sayılabilecektir.

Hem Usûlî, hem de Sirâcî, Kanuni Sultan Süleyman devrini idrak etmiş çağdaş şairler arasında yer aldığına göre, hadis tercümeleri sırasında birinin diğerinden faydalanmış olabileceğini ileri sürebilmek için, onların söz konusu eserlerini meydana getiriş yıllarını bilmek gerektiği açıktır. Fakat her iki edebî şahsiyetin bu kitapçıklarını tamamladıkları tarih konusunda bir bilgiye sahip değiliz. Ancak Sirâcî'nin Şehzade Mustafa (ö. 960/ 1553) mersiyeleri, Usûlî'nin (ö. 945/ 1538) vefatından on beş sene sonra hayatta bulunduğunu göstermekte ve bu hâl de Yenice Vardarlı şairin hadis tercümelerinden faydalanmış olabileceğini düşündürmektedir. Daha önce başka bir vesileyle temas ettiğimiz gibi *Sirâcî Dîvânı*'nın baş tarafındaki birtakım sayfa kenarlarında Usûlî'nin hadis ve vecize tercümelerinin kaydedilmiş bulunması da bu fikri teyid edici bir ipucu sayılmaya müsaittir.

Pervâne Bey'in H. 968 (H. 1560-61) yılında meydana getirdiği nazireler mecmuasında Enverî-i İstanbulî'nin bir gazeline Sirâcî'nin de nazire yazdığı görülür. (Pervâne b. Abdullah: vr. 258a). 16. asrın meşhur edebî şahsiyetlerinden Âşık Çelebi (926-979/ 1520-1572), H. 976 (M. 1568) yılında tamamladığı şuara tezkiresinde "Sirâcî" mahlasını kullanan Germiyanlı bir şairden bahseder. Onun şairler meydanında kılı kırk yaran, nüktedan bir kişi olduğunu, belagat ve fesahat hususunda geçmiş âlimlerden bilgi edindiğini, her ne kadar gidişinde aksaklık (topallık) varsa da ilim yolunda derinleştiğini, şiir türleri, kafiye, aruz gibi konularda gereği kadar çalıştığını anlatır. Şeyhülislâm Sâdî Çelebi (ö. 945/ 1539) vefat ettiğinde Kandî'nin dediği "Bekâya geçdi Sâdeddîn-i Sâni" tarihini hatırlatan Âşık Çelebi, Saçlı Emîr vefat edip Sâdî Çelebi'nin yanına defnolunduğunda, Sirâcî'nin "Sened-i rûh-ı Seyyid-i Sâni" diye tarih söylediğini belirtir. (Meredith-Owens 1971: 152a-b). Sirâcî'nin düşürdüğü tarih, H. 963 (M. 1555-56) yılına denk gelmektedir. Vefatına tarih düşürülen "Saçlı Emir", Kanuni Sultan Süleyman devri kadılarından olan ve uzun saçından dolayı bu namla anılan Mehmed Muhyiddin Efendi'dir. (Edirneli Mecdî Efendi 1269/ 1852: 482-484). Âşık Çelebi'nin Sirâcî tarafından söylendiğini bildirdiği

mezkûr tarihle şiiirleri için örnek olarak verdiği üç beyit, hadis tercümelerinden bahsettiğimiz Kanuni devri şairi Sirâcî'nin divanında bulunmamaktadır. Şimdiki hâlde Âşık Çelebi tezkiresinde tanıtılan Germiyanlı Sirâcî ile Ehl-i Beyit muhibbi olduğu, Hz. Ali ve On İki İmam medhiyeleri gibi çeşitli şiiirlerinden anlaşılan Sirâcî'nin aynı kişi olup olmadığı belli değildir. Esasen bizim bu çalışmada asıl maksadımız, Sirâcî'nin hayatını divanından anlaşılabilirdiği kadarıyla uzun uzadıya hikâye etmek değil, tercüme ettiği hadisleri incelemek, Osmanlı Türkçesini bilmeyen ve Klâsik Türk Edebiyatı mütehasısı olmayan çağımız okuyucularının anlayabileceği biçimde yayınlamaktır.

Sonuç olarak denebilir ki, 16. asır Osmanlı şairlerinden Sirâcî, “mu'teber” (itibarlı) diye vasıflandırdığı kırk altı hadisi seçmiş; ikişer beyitli nazm ve kıtalar şeklinde Türkçeye çevirmiştir. Mütercim, hadislerin çoğunu doğru tercüme etmiş; fakat birkaçına itiraz ve tenkide uğrayabilecek şekilde mana vermiştir. Onun hadisleri sadece çevirme ve kısaca açıklamayla yetindiğini, söz konusu rivayetlerin senedleri, ravileri, vürud sebepleri, sıhhat durumları gibi konulara temas etmediğini de belirtmek yerinde olur. Her ne kadar çalışmasının telif sebebi sayılabilecek kısmı ve sonuç bölümünde çevirdiği hadislerin sayısını bildirmemişse de şairin, Hz. Peygamber'e nisbet edilen kırk küsur (46) sözü tercüme etmiş bulunması, kırk hadis ezberlemenin uhrevi mükâfatı hakkındaki rivayetlerden ve o konudaki bazı edebî faaliyetlerden haberdar olduğu ihtimalini akla getirmektedir. Mukayeseli incelemeler, Sirâcî'nin bu eserini meydana getirirken, aruz kalıbı, nazım şekli, hadislerin seçilmesi ve çevrilmesi gibi yönlerden çağdaşı olan Yenice Vardarlı Usûlî'nin aynı konudaki kitapçığında faydalanmış olabileceğini düşündürmektedir. Tercüme vezin, kafiye, nazım biçimi, anlatım vb. bakımlardan ele alındığında –imale, zihaf gibi vezin ve az sayıdaki kafiye pürüzleri müsamaha ile karşılanırsa- bütünü itibarıyla başarılı sayılabilir.

Metin Neşrinde Tutulan Yol

Hadislerin her birine sıra numarası verilmiş; asılları Arap harfleriyle yazıldıktan sonra meal ve kaynakları hemen altında köşeli parantez içinde belirtilmiştir. Bazı hadis metinlerinde görülen kelime farkları da onların asılları göz önünde tutularak düzeltilmiştir. Sirâcî'nin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi TY 9503, vr. 1b-7a'da bulunan bu kitapçığı, çeviriyazı alfabesiyle Latin harflerine aktarılmış; kelimelerin hatalı yazımı veya ara-sıra unutulması gibi büyük bir ihtimalle müstensihthen ileri gelen yanlışlar düzeltilmiş; metin tamiri niyetiyle yapılan eklemeler [] işareti içine alınmıştır. Zihaf bulunan heceler -da'vi, kudsi örneklerinde olduğu gibi- bu durumu göstermek üzere kısa yazılmıştır. Şairin eserini meydana getiren tevhid, na't, “İftitâh-ı Makâl”, hâtıme gibi bölümler sonlarında, hadis tercümeleri ise nazm veya kıtayı müteakiben yine köşeli parantez içinde çağımız Türkçesine çevrilmiştir.

Sirâcî'nin Hadis Tercümeleri

(vr. 1b) [Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün]

[1] Āferin şun'ın ey Yezdân-ı pāk
K'oldı ekrem emrün ile müşt-i hāk⁵

⁵ Bu tamlama “müşt hāk” şeklinde de okunup yazılabilir.

- [2] Nutfe-i mâ'î menîden âdemi
Yoğ iken var eyledüñ ürdüñ demi
- [3] Ya'ni bir nâ-çîzi insân eyledüñ
On sekiz biñ 'âleme hân eyledüñ
- [4] Bunca varlık yoğ iken var eyledüñ
Luţfuñ ile ğarq-ı envâr eyledüñ
- [5] Vaĥdetüñ sırrına virdüñ aña râh
Ĥikmet ü ĥudret senüñ ey pâdişâh
- [6] Cümle-i esmâya dâna eyledüñ
Gülşen-i 'aşkuñda güyâ eyledüñ
- [7] Rûhı kılduñ çarĥ-ı cisme âfitâb
Virdi ol ĥamm-ı (?) ğarîzî gibi tâb
- [8] Kılduñ ey Sulţân-ı peydâ vü nihân
Gizlü gencüñ çâr 'unşurdan 'ıyân
- [9] Ferd-i muţlakşın nazîrüñ lâ-nazîr
Ĥudret ü ĥikmetlerüñ çok⁶ ey Ĥadîr
- [10] Fâ' il-i muĥtârsın sen yâ İlâh
Birliğüñ da' vâsına varlık güvâh
- [11] Vâcib-i bi'z-zât zâtuñdur senüñ
Bu mezâhir hep şıfâtuñdur senüñ
- [12] Üç mevâlîd ü çehâr ümm şeş cihât
Oldı cümle mazĥar-ı zât ü şıfât
- [13] İ' tidâl ile bu eyyâm-ı rebî'^c
Ĥudretüñle gösterür şekl-i bedî'^c
- [14] Gülşen-i cennet cemâlüñden eşer
Külĥan-ı düzah celâlüñden şerer
- [15] Her varaĥda yazılıdır bir kitâb
Her kitâb içre nice biñ faşl ü bâb
- [16] Gün gibi zâhir Ĥudâyâ vaĥdetüñ
Bil zuhûruñdandır ekşer şan'atüñ (?)
- [17] Gerçi olmuşdur hezârân kîl ü kâl
'Aql irişmek künh-i zâtuña muĥâl

⁶ Bu kelime divanda "çak" şeklinde yazılmıştır. Bu sebeple anılan sözcüğün geçtiği mısranın, "Ey her şeye gücü yeten (Allahım), senin kudret ve hikmetlerin tamdır" şeklinde anlaşılması da mümkündür.

[18] Bî-nişânlukdur nişânundan nişân
Eyledün kendün nihân-ender-nihân

(vr. 2a)

[19] Hep şehâdet eyledi ehl-i şühûd
Evvel ü âhîr vücûduşdur vücûd

[20] Zıll-i zâ'ildür vücûd-ı mâ-sivâ
Kâf ile nûna kıllurlar âşinâ

[21] ‘Ayn-ı ‘âlem cümle kıl ü kâl ile
Dâlldür ancak bir istidlâl ile

[22] Mâ-sivâ olsa senûnle bir vücûd
Bir olur sâcid ü mescid ü sücûd

[23] Ey göñül ço şüreti ma‘ nâya bak
Görinür âyîne-i eşyâda Hâk

[24] Kâlib-i ma‘ nâ durur gerçi şuver
Lîk ma‘ nâdur şuverden mu‘ teber

[25] Ref‘ olmayınca zulmât-ı hicâb
Görimez envâr-ı ma‘ nâ şeyh u şâb

[26] Anlayamaz zevk u şevkı kıl ü kâl
Ehl-i hâl olmağ gerekdür ehl-i hâl

[27] Fâ‘ide itmez bu yolda güft ü gü
‘Âciz ü nâ-çârdur ‘âlem kamu

[28] Pes muhâkkağ bil Hudâ’nuşdur vücûd
Hâkkağ’a râci‘ dür rükû‘ ile sücûd

[1. Ey mukaddes Yaratan, (senin varlıkları sanatlı) yaratışını beğenir, takdir ederim ki, bir avuç toprak, emrinle (yaratıkların içinde) çok şeref sahibi oldu. 2. İnsanı meni suyunun nutfesinden (sperminden) yokken var ettin⁷; ona (kendi hayatından) nefes üfledin (ruh verdin).⁸ 3. Yani değersiz bir şeyi insan ve on sekiz bin âleme⁹ sultan ettin... 4. Bunca varlığı yokken var ettin; lutfun, bağışınla onları ışıklara boğdun. 5. Birliğinin sırrı için ona yol verdin (gösterdin). Ey büyük Sultan, hikmet ve kudret senin... 6. İnsanı bütün isimleri bilici (bir varlık) ettin¹⁰; aşkının gül bahçesinde söyleyici (şakıyıcı) ettin. 7. Ruhu beden göğüne güneş gibi yaptın. O ruh, tabii hararet gibi

⁷ “O dökülen meniden ibaret az bir su değil miydi?” (Kur’an, Kıyamet Suresi, 75/ 37).

⁸ “...Onu düzenleyip içine ruhumdan üflediğim zaman, onun için hemen saygı ile eğilin.” (Kur’an, Hicr Suresi, 15/ 29).

⁹ Eski âlimler, âlemin on sekiz olduğunu anlatmış ve bunları şöyle saymışlardır: Mutlak Varlık, Zatına bağlı ilmi, atlas göğü, sabiteler göğü, Zuhâl göğü, Müşteri göğü, Zühre göğü, Güneş göğü, Mirrih göğü, Utarid göğü, Ay göğü, hava, ateş, su, toprak, cansızlar, nebatlar, canlılar. Tafsil yönünden bu âlemlerin her biri bin sayılmış; böylece on sekiz bin âlem denegelmıştır. (Mevlâna Celâleddîn-i Rumî 1989: 1/ 29).

¹⁰ Burada şu manadaki ayete işaret ediliyor: “(Allah) Âdem’e bütün isimleri (varlıkların adlarını) öğretti.” (Kur’an, Bakara Suresi 2/ 31).

kuvvet ve ışık verdi. 8. Ey (varlıklarda isim ve sıfatlarıyla) görünen ve (zatının mahiyeti bilinmeyen,) gizli Sultan, gizli hazineni dört unsurdan ortaya çıkarıp gösterdin.¹¹ 9. (Yâ Rabbi,) mutlak Ferd(tek)sin, senin eşin-benzerin yok...¹² Ey her şeye gücü yeten, senin kudret ve hikmetlerin çok... 10. Ey Allah'ım, sen istediğini yapan (iradesine hiç kimsenin karşı koyamayacağı) failsin. Senin birliğinin iddiasına (bütün bu) varlıklar delildir. 11. Bizzat vacib (zorunlu olan), senin zatın, bu mazharlar hep senin sıfatlarıdır. (Her şeyde senin sıfatların görünmektedir.) 12. Üç yeni doğmuş çocuk¹³, dört anne¹⁴ ve altı yön¹⁵, hepsi senin zatının ve sıfatlarının görüldüğü yer oldu. 13. Bu bahar günleri, orta (derecede) ve ölçülü oluşla senin kudretin sayesinde (böyle) güzel şekil gösterir. 14. Cennet gül bahçesi senin güzelliğinden bir eser (iz, işaret), cehennem ocağı ise büyüklüğünden kıvılcımlardır. 15. Her yaprakta bir kitap yazılı; her kitap içinde ise binlerce alt bölüm ve bölüm (var)... 16. Ey Allah'ım, senin birliğin gün gibi açıkça bellidir. Sanat(yapılar)ının pek çoğu, senin (isim ve sıfatlarının) ortaya çıkıp görünmesindedir. 17. Her ne kadar (hakkında) binlerce dedikodu olmuşsa da senin zatının aslına aklın erişmesi imkânsız... 18. Nişanından âlâmet, nişansızlıktır. Kendini gizli içinde gizli yaptın. 19. Görüş sahipleri (senin varlığına, birliğine) hep şahitlik etti.¹⁶ Önce ve sonraki varlık, senin varlığıdır. 20. Senden başka bütün varlıkların varlığı geçici bir gölge(gibi)dir. (Onlar, akıl ve şuur sahiplerine) kâf'la nûn'u (kûn, yani "ol!" emrini) bildirirler. (Senin buyruğunla meydana geldiklerini gösterirler).¹⁷ 21. Bütün dedikodusuyla âlemin kendisi, ancak bir istidlâlle (bir delile dayanarak bir şeyden sonuç çıkarmayla senin varlığını, birliğini, diğer sıfatlarını) gösterir. 22. Başka varlıklar seninle bir varlık olsa, (o zaman) secde eden, secde edilen yer ve secdeler bir olur... 23. Ey gönül, şekli bırak; manaya bak! Cenab-ı Hak eşya aynasında görünür. 24. Gerçi (şu görünen varlıklara ait) şekiller mananın kalıbıdır; fakat şekillerden daha itibarlı olan manadır. 25. Perde karanlıkları kalkmayınca, yaşlı ve genç(ler) mana ışıklarını göremez. 26. (Varlığın mahiyetine dair) dedikodu (edenler), zevk ve şevki anlayamaz. Bunun için hâl ehli olmak lâzım, hâl ehli!.. 27. Bu yolda dedikodu (insana) fayda vermez. Çünkü bütün herkes âciz ve çaresizdir... 28. Şu hâlde muhakkak bil ki, varlık Allah'ındır. Rükû ile secdeler Cenab-ı Hakk'a ait...]

Na't-ı Seyyid-i Kâ'inât ve Midhat-ı Ebû'l-Betül-i Mefhar-ı Mevcûdât¹⁸

[1] Hâk Te'âlâdur Hudâ-yı Lem-yezel
Birliğine kimse hiç kılmaz cedel

[2] Yoğ iken cümle vücûd ile 'adem
Sâbit idi da'vi-i Hâkku'l-kıdem

¹¹ Bu beyitte "gizlü genc" (hazine) tamlamasıyla "Ben gizli bir hazineydim. Bilinmeyi sevdim; beni bilmeleri için mahlûkatı yarattım" manasındaki kudsî hadis hatırlatılıyor. Anılan hadis-i kudsî, "Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yarattım" (Kur'an, Zâriyât Suresi, 51/56) mealindeki ayete de uygundur. "Anâsır-ı erbaa" adı da verilen "çâr unsur" ise eskilerce bütün varlıkların kendilerinden türediği kabul edilen ateş, hava, su ve topraktır.

¹² "Onun benzeri hiçbir şey yoktur." (Kur'an, Şûrâ Suresi, 42/11).

¹³ "Üç mevâlîd" veya "mevâlîd-i selâse" terkihiyle maden, bitki ve hayvan kast edilir.

¹⁴ Hava, su, toprak, ateşten ibaret dört unsura "çehâr ümm" (dört ana) adı da verilir.

¹⁵ "Şeş cihet" (altı yön) her taraf, dünya demektir.

¹⁶ Burada şu manadaki ayete işaret edildiğini söylemek mümkündür: "Allah, melekler ve ilim sahipleri, ondan başka ilâh olmadığına adaletle şahitlik etti. Ondandır başka ilâh yoktur. (...)" (Kur'an, Âl-i İmran Suresi, 3/ 18).

¹⁷ Burada, Allah'ın bir şeyin olmasını isteyip "ol" dediğinde onun hemen meydana geldiğini bildiren ayetlere telmih vardır: "O gökleri ve yeri örneksiz yaratandır. Bir işe hükmetti mi ona sadece 'ol' der, o da hemen olur." (Kur'an, Bakara Suresi, 2/ 117. Ayrıca Yâsin Suresi 36/ 82).

¹⁸ Bu başlık vr. 2a'nın sol kenarındadır.

- [3] Zât-ı pāk-i Hakk idi ancak hemân
Cümle esmâ vü şifât anda nihân
- [4] İktizâ iderdi lîkin ism-i zât
Tâ tecellî ide esmâ vü şifât
- [5] Eyleyicek zât-ı pāk[i] iktizâ
Böyle cārî oldu fermân-ı Hudâ
- [6] Dest-i kudret yaza hatt-ı muhtelif
Evveline Ahmed'ün zîbâ elif
- [7] Hâ'sını idüp ol şâhuñ efseri
Dâl'i tavk-ı hıl'at-i peygamberî
- [8] Mîm-i Ahmed'den idüp keşret zühür
On sekiz biñ 'âleme ol virdi nûr
- [9] Ba' dehu halk olunup ol levh u kalem¹⁹
Eyledi hüsnini ol şâhuñ raqam
(vr. 2b)
- [10] Tâkati kalmayup oldu iki şakğ
Anlamaz bu sırrı illâ ehl-i Hakk
- [11] Oldı ol şakğun şadâsından hemân
Âyet-i lev lāke fehvâsı 'ıyân
- [12] Gelmeseydi ger Muhammed Muştafâ
Halk olunmaz idi eflāk semâ
- [13] Cebhesinde olmasa nûrî heme
Secde itmezdi melâ'ik Âdem'e
- [14] Olduğıyçün ceddî İbrâhîm Halîl
Gülşen itdi nâr-ı Nemrüd'ı Celîl
- [15] Hazret-i 'isâ idüp Hakk'a du'â
Ümmet oldu menzili fevka'l-'alâ
- [16] Nûh buldı garğ-ı Tûfândan necât
Bâ' iş oldu nûr-ı Fahr-i Kâ'inât
- [17] Her ne kim var enbiyâ vü evliyâ
Oldı ol sulţân-ı kevineyn pişvâ
- [18] Kâmusından efđal itdi anı Hakk
Kuş-ı mâhı kıldı parmağı dü şakğ
- [19] Muğtedâ-yı enbiyâdur ol Habîb

¹⁹ Bu mısradâ vezin aksıyor. Fazla olarak yazıldığını tahmin ettiğimiz "ol" kelimesi giderilirse, aksaklık ortadan kalkmış olur.

Pîşvâ-yı aşfiyâdur ol Hâbîb

[20] Rûh-ı pâkine niçe yüz biñ selâm
Bu Sirâcî bendesinden şubh u şâm

[21] Âl ü evvâc ile aşhâb-ı güzîn
Raḥmetu'llâhi 'aleyhim ecma'în

[Kâinatın Efendisi ve Varlıkların İftihar Vesilesi, Hz. Fâtıma'nın Babasına Övgü

1. Baki kalıcı Tanrı, Yüce Allah'tır. Onun birliğini (Müslümanlardan) hiç kimse tartışmaz. 2. Bütün varlıkla yokluk yokken, başlangıcı olmayan Hak davası sabitti. 3. (Varlıklar yaratılmadan önce) Allah'ın mukaddes zatı daima (kaimdi). Bütün isimler ve sıfatlar onda gizliydi. 4. Fakat zat adı, (İlahi) isim ve sıfatların görünmesini gerektirirdi. 5. Mukaddes zat icab ettirince, Allah'ın fermanı şöyle cereyan etti: 6. Kudret eli çeşitli yazı, Ahmed (ismin)in başına güzel bir elif yazsın... 7. O sultanın hâ'sını (Ahmed ismindeki h harfini) tacı yapıp dâl (d) harfini peygamberin değerli giyeceğinin gerdanlığı (etti). 8. Ahmed'in mîm(m harf)inden çokluk meydana gelip on sekiz bin âleme o nur verdi. 9. Ondandır sonra levh (levha) ve kalem yaratılıp o sultanın güzelliğini yazdı. 10. Gücükuvveti kalmayıp ortadan ikiye yarıldı. Bu sırrı ancak Hak ehli olan(lar) anlar. 11. O yarılmanın sesinden hemen "Sen olmasaydın..." ayetinin²⁰ manası ortaya çıktı. 12. Eğer Hz. Muhammed Mustafa meydana gelmeseydi, gökler yaratılmazdı. 13. Alnında hep nuru olmasa, melekler Hz. Âdem'e secde etmezdi. 14. Dedesi (Allah'ın dost edindiğı) Hz. İbrahim olduğu için, Yüce Allah Nemrud'un ateşini gül bahçesine çevirdi. (Yüce Allah'ın, Nemrud tarafından yaktırılan ateşi Hz. İbrahim için gül bahçesine çevirmesinin sebebi onun, Hz. Muhammed'in dedesi olmasıdır). 15. Hz. İsa, Cenab-ı Hakk'a dua edip (Hz. Muhammed'e) ümmet ve kendisinin yeri yüksekliğin üstünde oldu. 16. Hz. Nuh (ve ona uyanlar) Tufan'da boğulmaktan kurtuldu. Buna, Kâinatın Övücünün nuru vesile oldu. 17. Ne kadar peygamber ve veli varsa, o iki dünyanın sultanı onların reisi oldu. 18. Cenab-ı Hak, onu hepsinden daha faziletli, daha üstün kıldı. Parmağı, ayın yuvarlağını ikiye yardı.²¹ 19. O Sevgili (Peygamber), peygamberlerin kendisine uyduğu kişi ve zühd, takva sahibi temiz kimselerin reisidir. 20. Bu Sirâcî bendesinden (bağlısından) onun mübarek ruhuna sabah- akşam binlerce selam!.. 21. Allah'ın rahmeti, ailesi, eşleri ve seçkin arkadaşlarının hepsinin üzerine olsun!]

İftitah-ı Makâl

[1] Gel berü ey sâlik-i nehc-i vuşûl
N'idüğün aḅla fûrû' ile uşûl

[2] Dîde-i inşâf ile eyle nazar
İ' tisâf [ü] cevrden eyle ḅazer

²⁰ "Lev lâke" kelimeleriyle başlayan ve "Sen olmasaydın, sen olmasaydın gökleri yaratmazdım!" manasına gelen söz, ayet değil, kudsi hadistir. Şairin bu cümle hakkında "ayet" kelimesini yanlışlıkla veya alâmet, işaret manasında kullandığı anlaşılıyor.

²¹ Hazret-i Muhammed'in (a.s.) büyük mucizelerinden biri de ayın ikiye yarılmasıdır. Bu mısırada, Kur'an'ın Kamer Suresi 1-3. ayetlerinde ve Buhârî, Müslim, Tirmizî gibi âlimlerin hadis kitaplarında haber verilen "inşikaku'l-kamer" (ayın ikiye yarılması) mucizesine temas ediliyor. Bu konuda hadis, tefsir ve kelâm âlimlerinin çeşitli görüşlerine dair bilgi için Çelebi 2000: 343-345).

- [3] Mâ-hüve'l-ḥaḳḳ ne ise ḳâ'il ol
Ḳomağıl inşâf[1] ḥaḳḳa mâ'il ol
- [4] 'Âlim olma 'ilm-i 'indiyyât ile
Söyle söz aḥbâr ile âyât ile
- [5] Ehl-i 'ilmüñ olur iseñ a'lemi
Şanma yoḳ bilmedüğüñ ey âdemî
- [6] Menfa'atsizdür ḳurı baḥş ü cedel
El-'amel yâ seyyidü'l-ḳavm el-'amel
- [7] 'İlm ise ḥod âlet-i a'mâldür
Bî-'amel 'ilm ehli bir ḥammâldür
(vr. 3a)
- [8] Bilmedüğüñ nesnede ḳılma cedel
Vardur ola aña şâyed bir maḥal
- [9] 'Aşk ile şâyed ki ol şevḳî ola
'İlm ile bilinmeye zevḳî ola
- [10] Ḥaḳḳ'a varur şübhesüz bil ey refîḳ
Vardur enfâs-ı ḥalâyıḳca ṭarîḳ²²
- [11] Ger ṭarîḳ-ı Ḥaḳḳ'a eylerseñ sülük
Olasın bî-şübhe sultânü'l-mülük
- [12] Kim oḳır 'ilm-i ledünniden sebaḳ
Ḳalbine irişmese ilhâm-ı Ḥaḳ
- [13] Aña kim ağız dil âlet olmaya
Nuṭḳdan aña delâlet olmaya
- [14] İmdi pes âlet gerek ef'âl için
'İlme ceḥd eyle dürüş a'mâl için
- [15] 'İlm-i lâ-yenfa' dan eyle ictinâb
Menzil-i taḥḳîḳa dut rāh-ı şavâb
- [16] Mezhebüne ḳatma ğayri mezhebi
Ḥaḳ-ı mezheb şüret-i ilhâddür²³
- [17] Ḳavl-i Ḥaḳḳ olmasa yâ ḳavl-i Resûl
Faḫl anlama anı olma fuḫl
- [18] Diñle imdi n'idügin ḳavl-i Nebî

²² Bu beyitte, bazı dinî, tasavvufî eserlerde nakledilen ve "Allah'a giden yollar, canlıların nefesleri sayısındadır." manasına gelen *الله بعدد انفس الخلاق* cümlesi hatırlatılıyor. Mesela Necmeddîn-i Kübrâ (ö. 618/ 1221) *Usûlü'l-aşere* adlı eserinde Allah'a varmak için kul sayısınca yol olduğunu belirtir.

²³ Bu beyitte, büyük bir ihtimalle müstensihinin mısra atlamasından dolayı kafiye yoktur.

İhtiyâr itdünse sünnî mezhebi

[19] Cem' idüp nice hadîş-i mu' teber
Kıldum anı terceme budur haber

[20] Münderic zımnında nice nuş u pend
İki beyt ile edâ kıldum bülend

[21] Eyledüm o dürr için 'azm-i şâdef
Tâ hadîş ile sözümlü bula şeref

[22] Söyledüm dīvānuma 'unvān için
Okıyanlardan du'ā ihsān için

[1. Ey (Hak ve hakikate) kavuşma doğru yolunun yolcusu, dal ve asılların ne olduğunu anla!.. 2. İnsaf gözüyle bak; doğru yoldan sapmaktan ve zulümden sakın! 3. Doğru neyse, onu söyle (ve kabul et); insafı bırakma; hakka (Allah'a, doğruluk ve gerçeğe) meyledici ol! 4. Kendi görüşüne dayanan sözler ve düşüncelerle bilgin olma; ayet ve haber(hadis)lerle söz söyle! 5. Ey insan, ilim sahiplerinin pek bilgilisi olursan da bilmediğin şeyin kalmadığını sanma! 6. Kuru tartışma ve sert münakaşa faydasızdır... Ey topluluğun efendisi, amel (şart), amel!.. (Bilhassa İslâmi inanç, ibadet, ahlâk ve muamelâta dair bilinmesi gerekli şeyleri sadece bilmek yetmez, o bilgilere uygun amel etmek de lazımdır.) 7. Çünkü ilmin kendisi amellerin vasıtasıdır. Amelsiz ilim sahib(ler) bir hamal gibidir. 8. Bilmediğin şeyde tartışma; belki ona bir yer olabilir... (O bilmediğin şeyin fiilî, İslâmi, tecrübî bir dayanağı bulunabilir). 9. Belki o (itiraz etmek, tartışmak istediğin mesele) aşkla, şevkle ilgili, ilimle bilinmeyen, ancak zevkle alâkalı (tatmayla, tecrübeyle anlaşılabilir cinsten bir şey) olabilir... 10. Ey arkadaş, şüphesiz bil ki, Cenab-ı Hakk'a mahlûkların, insanların nefesleri kadar (çok) varacak yol vardır. 11. Eğer Hak yoluna girer ve o yolda gidersen, şüphesiz hükümdarların sultanı olursun. 12. Kalbine Hakk'ın ilhamı erişirse, ledünnî ilimden²⁴ kim ders okur?.. 13. O, ağız ve dilin (anlatmaya, bildirmeye) vasıta olmadığı, konuşmadan da delâletin (göstermenin, kılavuzluğun) bulunmadığı bir ilimdir... 14. Şimdi fiiller (ameller) için bir vasıta gerekir. İlme (dünya ve ahirette faydalı olacak iyi işler, salih) ameller için çalış! 15. Faydası olmayan ilimden kaçın!²⁵ Hakikati araştırma yerine doğru yol tut! (Doğruyu bulmaya, gerçeği öğrenmeye gayret et!) 16. İnanç ve amel konularında tuttuğun yola başka yolu katma! Mezhepleri birbirine karıştırmak (her mezhepten işine gelen unsuru almak), gerçek inançtan dönmek ve dinsizliktir. 17. (Bir söz) Allah'ın kelâmı (ayeti) veya Hz. Peygamber'in hadisi olmasa, sen onu fazilet ve üstünlük sayma; fodal (haddin ve vazifen dışında, beğenilmeyen fiil ve sözler sahibi) olma!

18. Eğer Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat mezhebini seçtiysen, şimdi Peygamber sözünün ne olduğunu dinle! 19. Birçok itibarlı hadis derleyip onları tercüme ettim. Haber işte budur... 20. Onların içinde çok nasihat, öğüt bulunur. (Hadisleri tercüme işini) iki beyitle yüksek (tarzda) yerine getirdim. 21. O inciye elde etmek için sedefe gittim ki

²⁴ İlâhi sırları ve işlerin iç yüzünü bilmeye imkân veren ilim. Bu ilimden, Kur'an'ın Kehf Suresinde "...tarafımızdan bir ilim öğretmiştik" ibaresiyle bahsedilmektedir. (Kur'an, Kehf Suresi 18/ 65). Hz. Mûsâ'nın yolculuk ettiği zatın bilgisinin akıl ve duylara dayalı değil, işlerin iç yüzünü bilmeyi sağlayan gaybî ve bâtinî bir ilim olduğu anlaşılmaktadır. Bâtin ilmi hakkında daha fazla bilgi için bk. Uludağ 1992: 188-189).

²⁵ Bu tavsiyenin, "Allah'ım, faydasız ilimden sana sığıyorum." (Tirmizî, "Daavât", 68) mealindeki hadise dayandığı söylenebilir.

hadisle sözüm şeref bulsun. 22. Bu (hadisleri) divanıma başlık ve tanınma (vesilesi) olması ve okuyanların (bana veya ruhuma) dua bağışlamaları için (Türkçeye çevirerek şiir şeklinde) söyledim.]

[1] إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ

["Ameller niyetlere göredir..." (*Buhârî*, "Bed'ü'l-vahy", 1.)

Niyyetüñi hayr eyle dâ'imâ ey pür-uşûl

İnneme'l-a'mâlü bi'n-niyyât buyurdu Resûl

Bilmiş ol kim niyyet itmezsen dürüst olmaz 'amel

Hağ Te'âlâ eylemez niyyetsüz a'mâli kâbul

[Ey yol-yordam ve kaideye göre hareket eden; niyyetini daima hayır et (iyi niyetli ol)! Hz. Peygamber, "Ameller niyetlere göredir" buyurdu. Bilmiş ol ki, niyyet etmezsen, amel doğru-düzgün olmaz. Yüce Allah, niyyetsiz amelleri kabul etmez.]

[2] مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهْهُ فِي الدِّينِ

["Allah kimin için hayır murad ederse, onu İslâm dini hususunda derin bilgi sahibi eder." (*Buhârî*, "İlm", 13; *Müslim*, "İmâret", 98.)

Her kaçan kılsa 'inâyet Hağ Te'âlâ bir kula

'İlm-i dîn içinde anı 'âlim ü dâna kılur

(vr. 3b) 'Ayn-ı 'ibretle nazâr kılur kamu eşyâya ol

Ma'rifet içinde anı 'âlim ü dâna²⁶ kılur

[Yüce Allah, ne zaman ki bir kula yardım etse, onu din ilmi içinde âlim ve bilgili kılar. O, bütün her şeye ibret gözüyle bakar. (Cenab-ı Hak) onu marifet içinde âlim ve bilgili kılar.]

[3] مَنْ لَمْ يَرْحَمْ لَمْ يَرْحَمْ

["Merhamet etmeyene merhamet edilmez." (*Buhârî*, "Edeb", 18, 27; *Müslim*, "Fezâ'il", 65.)

Rahmet isterseñ Hudâ'dan merhamet kıl halka sen

Halka rahm iden kişiyedür Hudâ'nun rahmeti

Kim ki rahm itmezse halka rahmet itmez Hağ aña

Cânına kâr idiser yarın nedâmet miñneti

[Eğer Allah'tan merhamet istersen, sen de halka merhamet et! Mevlâ'nın rahmeti, insanlara, mahlûkata acıyan kişiyedir. Halka acımayan kimseye Cenab-ı Hak acımaz. Yarın (ahiret gününde) pişmanlık zahmeti onun canına işler...]

[4] مَنْ لَبَسَ الْحَرِيرَ فِي الدُّنْيَا لَمْ يَلْبَسْهُ فِي الْآخِرَةِ

["Dünyada ipek giyen ahirette giyemez." (*Müslim*, "Libâs", 2; Ahmed bin Hanbel, I, 46.)

Rûz-ı maşerde kıla ol kimseler 'uryân u zâr

Kim bu fânî dünyada fahr eyleyüp giydi harîr

Çün fenâsını bilüp terk itmedi lezzâtını

Giymeye 'uqbâda lâbüdd olısar hor u hağîr

[Bu dünyada övünüp ipek elbise giyen kimseler, maşer gününde çıplak kalacak ve ağlayacaktır. Fâniliğini, kötülüğünü bilip (İslâmca yasaklanmış) zevklerini bırakmadığı için, ahirette (ipek) giymeyecek; mutlaka hor ve itibarsız olacaktır.]

[5] إِنَّ الْعَيْنُ حَقٌّ

["Göz değmesi haklıdır." (*Buhârî*, "Tıbb", 36; *Müslim*, "Selâm", 42.)

Çeşm-i bed hağdur şakın andan didi Hayru'l-beşer

Senge kâr ider kılur pülâda bî-şübhe eşer

Kem-nazar olan kişiye eyleme 'arz-ı cemâl

²⁶ Bu son mısradaki müstensih dalgınlığından meydana gelen bir yanlış olduğunu tahmin ediyoruz. Kafiyeleleri -birkaç istisna dışında- düzgün görünen şairin redifle yetinmeyeceğini düşünüyor; anılan mısradaki dâna'nın "bînâ" gibi başka bir kelime olabileceğini sanıyor.

Gülşen-i cennet güline tâ ki irmeye zarar

[İnsanların en hayırlısı (olan Hz. Peygamber), “Nazar değmesi gerçektir; ondan sakın!” dedi. O, şüphesiz ki taş işler; çeliğe bile tesir eder. Kem gözlü olan (nazarı değen) kimseye güzellik gösterme ki cennet gül bahçesinin gülüne zarar dokunmasın...]

[6] إِنَّ رَحْمَتِي سَبَقَتْ عَلَىٰ غَضَبِي

[“Rahmetim gazabımı aşmıştır.” (Buhârî, “Tevhîd”, 15, 22; Müslim, “Tevbe”, 14-16.)

Çekmeyem dirsen ebed ‘uqbâda derd ü mihneti

Kendüğe pişe idin ‘âlemde fakr u zilleti

Hem hadîş-i kudsidür bu ma‘ni bil kavî-i şarîh

Kim gâzabdan şebkât itmişdür Hüdâ’nuñ rahmeti

[“Ahirette ebediyen dert ve zahmet çekmeyeyim” derseni, dünyada kendine fakirlik (Allah’a muhtaç olduğun anlayışını) ve alçak (gönüllü, kibirsiz) oluşu iş edin! Bu mana, hem kudsî hadis, hem de açık bir sözdür: Allah’ın rahmeti gazabını geçmiştir...]

[7] إِنَّ الشَّيْطَانَ يَجْرِي مِنَ ابْنِ آدَمَ مَجْرَى الدَّمِ

[“Şeytan, Âdemoğlundaki kanın cereyanı gibi cereyan eder.” (Ebû Dâvud, “Sünnet”, 18.)

Yoğ durur mañlûk içinde âdemî gibi za‘îf

Kendü nefsi kendüye düşmân olup ider hücum

Münis olmuşdur racim ile tamarda kan gibi

Ol la‘înün uydı igvâsına hayfâ nefsi-şüm

[Yaratılmış olanlar içinde insan gibi zayıfı yoktur... Kendi nefsi kendisine düşman olup hücum eder. Lânetlenmiş şeytanla damardaki kan gibi cana yakın olmuştur. Ne yazık ki uğursuz nefis, o lânetlinin azdırmasına uydu...]

[8] إِنَّ أَبْغَضَ الرِّجَالِ إِلَى اللَّهِ الْأَذَى الْخَصْمَ

[“Allah’ın en sevmediği kimseler, hakkı kabul etmeyen inatçı düşmanlardır.” (Buhârî, “Ahkâm”, 34; Müslim, “İlm”, 5.)

Bir kişi ki halk ile dâ’im ider ceng ü cidâl

Haşmı anuñ Hağ Te‘âlâ olısar bî-kîl ü kâl

Şol denî kim itmeye eşyâya ‘ibretle nazâr

Câhil ü nâdân u ahmakdûr degüldür ehl-i hâl

[Bir kişi insanlarla devamlı kavga ve mücadele ederse, onun düşmanı şüphesiz ki Yüce Allah olacaktır. Eşyaya ibretle bakmayan kimse alçak, cahil, bilgisiz ve ahmaktır; hâl ehli değildir.]

[9] إِنَّ اللَّهَ لِيَمْلِكُ لِلظَّالِمِ إِذَا أَخَذَهُ لَمْ يَفْلِتْهُ

[“Muhakkak, Allah zalime mühlet verir. Bir kere de onu yakaladığı zaman, göz açtırmadan ansızın yakalar (onun kaçmasına meydan vermez).” (Müslim, “Birr”, 62.)

(vr. 4a) On sekiz bin ‘âleme şâh olasıñ²⁷ bā-‘adl [ü] dād

Zulm kılma pâdişâhlıktan ‘adâletdür murâd

Zulme mâ’îl olma şâhum giy ‘adâlet tacını

Zâlim olan olmaya rûz-ı mahşer handân ü şâd²⁸

[On sekiz bin âleme adalet ve ihsanla sultan olsan, zulmetme! Padişahlıktan istenen adalettir. Sultanım, zulme meyledici olma; adalet tacını giy! Zalim olan kimse, mahşer günü gülmez ve sevinçli olmaz...]

[10] لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ

[“Sizden biriniz kendisi için sevdiğini kardeşi için de sevmedikçe, (kâmil manada) mümin olamaz.” (Buhârî, “İman”, 6; Müslim, “İman”, 71.)

²⁷ Bu kelime yazmada اولسك (olsan) şeklinde yazılmıştır. Mısraın kullanılan aruz kalıbına uygun bulunması için onu “olasıñ” şeklinde okuyup yazmayı tercih ettik.

²⁸ Bu mısradaki –muhtemelen müstensih yanlışından dolayı– vezin aksıyor. Eğer “Zâlim olan rûz-ı mahşer olmaya handân ü şâd” şeklinde yazılırsa, aksama giderilmiş olur.

Mü'min olmaz hayr şunu şanmayan yoldaşına
 Beşzedürsem yeridür ben anı bir yol daşına
 Kendüye şandüğünü bir dosta şanmayan haruñ
 Dâ'imâ seng-i melâmet ol la'înün başına
 [Yol arkadaşı (din kardeşi) için iyilik istemeyen ve düşünmeyen kimse, mümin olmaz. Ben onu bir yol taşına benzetirsem, yeridir... Kendisine istediğini bir dostuna istemeyen eşeğin, o lânetlinin başına sürekli kınama taşı (olsun)!..]

[11] الظُّلْمُ ظُلُمَاتٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

[“Zulüm, (zalim için) kıyamet günü karanlıklardır.” (Buhârî, “Mezâlim”, 8; Tirmizî, “Birr”, 83).]

‘Adl ü dâdı kendüğe pîşe kıl ey ‘âlî-nazar
 Zulmden perhîz eyle idüben gâyet hâzer
 Zâlim olan geçmeye yarın sırâtu’l-müştaķim
 Zulum idenler kıala yarın tañ mı fi’n-nâri’s-saķar
 [Ey yüksek bakışlı ve düşünceli (insan), adalet ve hakkı yerine getirmeyi kendine âdet et! (İslâmca yasaklanan) zulümden son derece kaçınarak uzak kal! Zalim olan, ahiret günü o doğru sırat (köprüsünü) geçemeyecek. Zulmedenlerin ahirette cehennem ateşi içinde kalmasına şaşılır mı?!.]

[12] لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَاتِعُ رَحِمٍ

[“Akrabalık bağlarını kesip koparan kimse Cennete giremez.” (Müslim, “Birr”, 18, 19.)]

Bize rahm idüp haber virdi Hâķ’uñ Peyğamberi
 Kim ki kaç’-ı rahm iderse oldu ol dînden berî
 Merhametle her kim itmez akrabâsına nazar
 Başına konmaz anuñ aşlâ sa’âdet efseri
 [Hak’ın Peyğamberi bize acıyıp (şöyle) haber verdi: Akrabasıyla alâkayı kesen kimsenin (bu davranışının) dinle ilgisi olmaz. Her kim yakınlarına merhametle bakmazsa, onun başına asla saadet tacı konmaz.]

[13] لَا يَدْخُلُ الْجَنَّةَ قَتَّاتٌ

[“Koğculuk eden Cennete giremez.” (Buhârî, “Edeb”, 50; Müslim, “İman”, 169, 180.)]

Şol ki ğammâz ola olmaz hergiz anuñ yüzi aĝ
 Rûz-ı haşr içre siyâh-rû olısar mânend-i zâĝ
 Hâķ Te‘âlâ şaķlasun ben bendesin ol varıadan
 Yegdürür dünyâ vü ‘uķbâdan²⁹ baña künc-i ferâĝ
 [Koğculuk, münafıklık eden kimsenin yüzü asla ak olmaz. Mahşer gününde karga gibi kara yüzlü olacak. Yüce Allah, ben kulunu o tehlikeden korusun! Uğraşmayı bırakıp istirahat etme köşesi, bana dünya ve ahiretten daha iyidir.]

[14] لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ وَلَا صُورَةٌ

[“İçinde köpek ve resim bulunan eve melekler girmez.” (Buhârî, “Bed’ü’l-halk”, 7,17; Ahmed bin Hanbel, I, 83, 104).]

Şüretün naķşın yuyup dil hânesini eyle pāk
 Tâ tecellî eyleye envâr-ı sulţân[î] saña
 Cân ü dilden sür çıkarĝıl nefşünün emmâresin
 Destĝir olsun dir isen ‘afv-ı Raħmânî saña
 [Suret, resim naķşını (dünyevi varlıklara ait şekilleri) giderip gönül evini temizle ki Sultan’ın nurları sana görünsün. Rahman’ın affı sana yardımcı olsun dersen, nefsinin emmaresini (kötülükleri aşırı derecede isteyen tabakasını) can ve gönülden kov, çıkar!]

²⁹ Uğraşmayı bırakıp rahat etme köşesinin dünyadan daha iyi olduğu söylenebilirse de ahiretten daha iyi olduğunun belirtilmesi –bizce- dikkatsizce bir sözdür; doğru değildir. Bundan dolayı “ukbâdan” yerine vezin ve manaya uyacak “ehlinden” yahut “ülfetden” gibi bir kelimenin tercih edilmesi uygun olurdu.

[15] لَا يَجِلُّ لِمُسْلِمٍ أَنْ يَهْجُرَ أَخَاهُ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ

[“Kardeşini üç geceden fazla terk etmesi Müslümana helâl değildir.” (Buhârî, “Edeb”, 57, 62; Müslim, “Birr”, 25.)

Mü'min iseñ ey birâder kimseye kıılma hâsed
İtdüğün bulur kişi rüz-ı kıyâmet nîk ü bed
Eyler iseñ üç güne dek eyle gâvğâ vü cedel
Andan artık eyleyen bulmayısar rahmet ebed

[Ey kardeş, (Allah'a ve ahirete) inanıyorsan, kimseyi kıskanma! İnsan iyi ve kötü ne yaptıysa, kıyamet günü onu bulacak (bütün amellerinin karşılığını görecektir). Eğer edersen, üç güne kadar kavga et; sert tartışma yap... (Kızdığın din kardeşine küskün dur). Ondan fazla yapan (kardeşiyle kırgınlıktan dolayı görüşüp konuşmayı kesen), ebedî olarak rahmet bulmayacak.]

(vr. 4b) [16] كُلُّ مَصُورٍ فِي النَّارِ

[“Bütün resim yapanlar ateştedir.” (Buhârî, “Büyü”, 104; Müslim, “Libas”, 99.)

Ey muşavvir şüreti ço gel berü ma' nâya bak
Yoğsa iderler kalem gibi seni de iki şakık
Nüşa-i kübrâ olupdur çün vücūd-ı âdemî
Yaraşur ol şürete olsa muşavvir yine Hâkk

[Ey resim yapan, resmi, şekli bırak, beri gel, manaya bak! Yoksa seni de kalem gibi (ortadan) ikiye yararlar. Mademki insanın vücudu (varlığı), pek büyük bir kitap gibi olmuştur, şu hâlde o surete yine Yüce Allah'ın Musavvir (şekil verici) olması yaraşır...]

[17] كُلُّكُمْ رَاعٍ وَكُلُّكُمْ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ

[“Hepiniz birer görüp gözeticisiniz; hepiniz de görüp gözettiklerinizden mes'ulsünüz.” (Buhârî, “Cuma”, 11, “Cenâ'iz”, 32.)

Her kişi kendü vücūdı mülkinün sultânıdır
Cümle a'zâ vü kuvânun gūyiyâ çobanıdır
N'oldı ahvâl-i re'âyâ dirse ol 'adl issi Hâk

Çudretüm yoğdur cevâba hükü anuñ fermânıdır

[Herkes kendi vücut (varlık) ülkesinin sultanıdır. Bütün organ ve kuvvetlerin (duyuların) sanki çobanıdır. O adalet sahibi Allah, (hesap gününde) “İdaren altında bulunanların hâlleri nedir?” derse, cevap vermeye gücüm yoktur. Hüküm onun buyruğudur...]

[18] يَغْفِرُ كُلَّ عَيْبٍ إِلَّا الْمَجَاهِرُونَ

[“Ümmetimin hepsi affa mazhar olacaktı; günahı alenî işleyenler hariç.” (Buhârî, “Edeb”, 60; Müslim, “Zühd”, 52.)

Hep Muhammed ümmetinün ekşeri mağfurdur

Lik şunlar kim günâhı keşf ide mağhürdür

Cürmini bilüp peşimân oluban iden penâh

Hâk Te'âlâ luftı ile dâ'imâ mesrürdür

[Bütün Hz. Muhammed ümmetinin pek çoğu (ahirette) affedilmiştir. Fakat günahı açıkça işleyen şu kimseler, kahr ve gazaba uğramıştır. Suçunu bilip pişman olarak (İlahi rahmet ve bağışı) sığınak eden, Yüce Allah'ın lutfuyla her zaman sevinçlidir; muradına ermiştir.]

[19] كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ

[“Her sarhoşluk veren şey haramdır.” (Müslim, “Eşribe”, 73; Ebû Dâvud, “Eşribe”, 5.)

Müskirâtı kendözün den dūr kııl ey pāk-bâz

Geç penâhiden³⁰ yüzün sür eyleyüp tâze niyaz

Tevbe idüp h'âb-ı gâfletden uyanup aç gözün

³⁰ “penâhiden” yazılı bu kelimenin yasaklanmış ve haram kılınmış şeyler manasında “menâhiden” olması gerektiği fikrindeyiz.

Ger şefâ' at ide dirseñ saña Sultân-ı Hicâz
[Ey sadakatlı âşik, sarhoşluk veren şeyleri kendinden uzak tut! (Üzüntüyü, sıkıntıyı gidermek için sarhoş edici şeylere) sığınmadan vazgeç! Yeni bir yalvarışla yüzünü yere sür (Cenab-ı Hakk'a secde et)! Eğer Hicaz Sultanı (Hz. Peygamber a.s.) sana şefaât etsin dersen, tevbe edip, gaflet uykusundan uyanıp gözünü aç!]

[20] كُلُّ مَعْرُوفٍ صَدَقَةٌ

["Her bir maruf sadakadır." (Buhârî, "Edeb", 33; Müslim, "Zekât", 52.)]

Rıfķ ile bir mü'mine söz söylemekdür key şevâb

Hâtırın yıkmakdan eyle ihtirâz ü ictinâb

Meskenet kııl cümle 'âlem halkına dervîş iseñ

Kim saña Fettâh-ı 'âlem eyleye biñ fetħ-i bâb

[Bir mümine yumuşaklık ve tatlılıkla söz söylemek çok sevaptır. Onun gönlünü yıkmaktan çok sakın ve kaçın. Eğer dervîşsen, bütün dünya halkına (herkese) alçakgönüllü ol ki, kullarının kapalı işlerini açan Cenab-ı Hak sana bin kapı açsın.]

[21] المسلم اخ المسلم

["Müslüman Müslüman'ın kardeşidir." (Buhârî, "Mezâlim", 3; Müslim, "Birr", 58.)]

Mü'min oldur kim şadâķat ola anuñ her işi

Göriccek i'zâz ü ikrâm eyleye her ķardaşı

Yad bilmeye ķamu mü'minleri kendüden ol

Her birinüñ yolına terk eyleye cân ü başı

[Mümin, her işi sadakat (dostluk, vefakârlık, doğruluk) olan, her (din) kardeşini görünce ona saygı gösteren ve (elinden geldiği kadar) ikram eden, bütün müminleri kendisine yabancı bilmeyen, onların her birinin uğruna can ve başını feda eden kişidir.]

[22] الشوم في الفرس و المرأة و الدار

["Uğursuzluk, kadında, atta ve evdedir." (Buhârî, "Cihâd", 47.)]

Ey birâder 'avrete uymak kişiye şüm olur

Hem metâ' ina cihânuñ dil viren mezmûm olur

(vr. 5a) Tâlib-i dünyâ olanlar didiler oldı kilâb

Ķaluban belhüm eđalde 'âķıbet ma'düm olur

[Ey kardeş, kadına uymak, kişi için uğursuz olur. (İnsana uğursuzluk getirir). Dünya malına gönül veren de yerilmiş, kötülenmiş olur. (Kendilerini Allah rızasını kazanmaya adanmış kişiler) "Dünyaya istekli olanlar, köpeklerdir"³¹ dediler. Onlar, "...hatta daha da aşağıdırlar"³² (mealindeki ayette haber verilen durumda) kalarak sonunda yok olur...]

(vr. 5a)

[23] يَسْتَرُوا و لا تَعَسَرُوا بِشَرِّوَا و لا تَنْفَرُوا

["Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız; müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz." (Buhârî, "Megâzi", 60, "Ahkâm", 22.)]

Nâsihâ va'z itmek isterseñ bugün mü'minlere

Bu yoluñ âsânın irşâd eylegil sen anlara

Rahmeti deryâsı Hâķķ'uñ çün olupdur bî-kerân

Ķıl beşâret tâ ki nefret gelmeye ol cânlara

[Ey öğüt verici (vaiz), bugün müminlere vaaz etmek istersen, bu yolun kolayını göster. Cenab-ı Hakk'ın rahmetinin deryası kıyısız(uçsuz-bucaksız)dır. (Bu büyük ilâhi rahmetle) müjdele ki o canlara nefret gelmesin...]

[24] لو تعلمون ما أعلم لضحكتم قليلاً و لبيكتم كثيراً

["Eğer siz benim bildiğimi bilseydiniz, az güler, çok ağladınız..." (Buhârî, "İman", 3; Tirmizî, "Zühd", 9.)]

Hâķ Resûli böyle buyurmuş durur bize hâber

³¹ "Dünya bir leştir. Onun talibi köpeklerdir." (Aclûnî 1418/ 1997: 492) manasına gelen Arapça söze işaret ediliyor.

³² "belhüm edall" kelimeleri şu mealdeki ayette geçer: "Andolsun biz cinler ve insanlardan kalpleri olup da bunlarla anlamayan, gözleri olup da bunlarla görmeyen, kulakları olup da bunlarla işitmeyen birçoklarını cehennem için var ettik. İşte bunlar hayvanlar gibi hatta daha da aşağıdırlar. İşte bunlar gafillerin ta kendileridir." (Kur'an, A'raf Suresi, 7/ 179).

Dünyada çok ağlayup az gülünüz ey nāmver
Bilseñüz ben bildüğüm gülmezdiñüz aślā didi

Hağ buyurmuşdur bu pendı bize ol Hağru'l-beşer

[Ey ünlü kişi, Allah Resulü bize şöyle haber vermiştir: “Dünyada çok ağlayıp az gülün. Eğer benim bildiğimi bilerseniz, asla gülmezsiniz...” dedi. O insanların en iyisi, bu öğüdü doğru söylemiştir.]

[25] اعملوا فكلّ ميسر لما خلق له

[“Çalışın! Herkes yaratıldığı şeye erecektir.” (Buhârî, “Kader”, 2, “Tevhîd”, 54. Müslim, “Kader”, 7.)

Sen ‘amel kııl çün muğadder oldı a‘ mālün senün

Hağ muvāfiğ eyleye qavlünje ef‘ ālün senün

Hāliqidur cümle eşyānuñ Hudā-yı Lem-yezel

Vāy eger rahm itmez ise nic’ olur hālün senün

[Sen amel et! Çünkü senin amellerin Allah tarafından takdir edilmiştir (ezelde yazılmıştır). Cenab-ı Hak, senin fiillerini sözüne uygun etsin. Ebedî, kalıcı Allah, bütün her şeyi Yararan’dır. Vah, eğer merhamet etmezse, senin hâlin nasıl olur?!.]

[26] لا يملأ جوف ابن آدم إلا التراب و يتوب الله على من تاب

[“Âdemoğlunun iç boşluğunu ancak toprak doldurur. Allah tevbe edenleri affeder.” (Buhârî, “Rikâk”, 10; Müslim, “Zekât”, 116, 119.)

Münis olsa tañ mı âdem oğluna hırş u tama‘

Gözi toymaz âdemün illâ meger kim hāk ile

Tā fenā bulunca itmez dünya-yı dündan ferāğ

Hağf aña kim tevbesüz gide har u hāşāk ile

[İnsanoğlu aşırı istek ve açgözlülüğe alışmış olsa, buna şaşılır mı? İnsanın gözü doymaz; ancak toprakla doyar. Yok oluncaya kadar alçak dünya(sevgi, nimet ve malın)dan vazgeçmez. Çalı çırpı (gibi küçük, ehemmiyetsiz, ölüm ötesinde fayda vermeyecek şeyler) ile (ahirete) tevbesiz gidene yazık!..]

[27] إنما الاعمال بالخواتيم

[“Ameller ancak son durumlarına göre değerlendirilir.” (Buhârî, “Kader”, 5; Tirmizî, “Kader”, 4.)

Evveline bakma her işün şonun gör ey püser

‘ Ārif olan ‘ayn-ı ‘ibretle kıılır çarha nazar

Niçeler mü‘min geçinüp ‘arz-ı sālūs eyledi

Şonjuci dünyā-yı dündan şöyle maħrüm gitdiler

[Ey oğul, her işin başlangıcına bakma; sonunu gör!.. Arif olan, feleğe ibret gözüyle bakar. Çok kimseler mümin geçinip riyakârlık gösterdi; sonunda bu alçak dünyadan öyle mahrum gittiler...]

[28] من رأى فقد رأى الحق

[“Rüyada beni gören muhakkak görmüştür...” (Buhârî, “Tâbir”, 10; Müslim, “Ru‘yâ”, 10.)

Görse bir ‘aşık düşünde Hağret-i Peyğamber’i

Hağ durur rü‘yāsı anuñ eylemesün şekk aña

Giremez zîrā şeyāfîn şüretine Aħmed’ün

Şöyle qüdrat kuvvet ü mu‘ciz virüpdür Hağğ aña

[(Allah Resulüne) âşık olan bir kişi, Hz. Peyğamber’i düşünde görse, onun rüyası gerçektir. Kendisi bu konuda şüphe etmesin. Çünkü şeytanlar, Hz. Muhammed’in (s.a.v.) şekline giremez. Cenab-ı Hak ona böyle bir güç, kuvvet ve başkasını âciz bırakıcı hâl vermiştir.]

[29] من قضى حاجة أخيه قضى الله حاجته

[“Bir kimse Müslüman kardeşinin ihtiyacını yerine getirirse, Allah da ona yardım eder.” (Tirmizî, “Hudûd”, 3).]

(vr. 5b) Her kaçan bir kardeşün hācātını kılsañ revā

Hep murādātun senün daği qabül ider Hudā

Sen rızā-yı Hağğ için kııl eylügen ey ehl-i Hağ

‘ Âşık oldur Hâkık yolına cânını ide fedâ

[Sen bir (Müslüman) kardeşinin ihtiyaçlarını karşıladığın zaman, Allah senin isteklerini de hep kabul eder. Ey dürüst, kendini Mevlâ'ya vermiş kişi, sen iyiliği Cenab-ı Hakk'ın rızası için et! (Hakiki) âşık, Hak yoluna canını feda eden kimsedir...]

[30] من یرد الله به خیراً یصب منه

["Allah bir kimseye hayır isterse, onu musibete uğratar." (*Buhârî*, "İlm", 10, 13.)

Hayr virmek dilese Tanrı Te'âlâ kimseye
Evvelâ aña muşibet virüben kıılır hâzîn
Kendüyi teslim iderse Hâkık'a ol merd-i Hudâ
Hâk Te'âlâ her belâdan ol kulum ider emîn

[Yüce Allah, bir kimseye iyilik etmek istese, önce musibet vererek onu üzer. O Tanrı adamı, kendisini Cenab-ı Hakk'a teslim ederse, Yüce Allah o kulunu her belâdan emin eder.]

[31] من عادى لى ولئياً فقد أذنته بالحرب

["Her kim benim velilerimden bir veliye düşmanlık ederse, şüphesiz ben ona harp ilân ederim." (*Buhârî*, "Rikâk", 38).]

Evlüyâya key şakın itme hâkâretle nazar
Yohsa irer dest-i kudretten saña muhkem zarar
Mü'min iseñ cân ü dilden ol muhibb-i evliyâ
İ'tikâd eyle kerâmâtına dir Hayru'l-beşer

[Velilere -çok sakın- hor görerek bakma! Yoksa (İlahi) kudret elinden sana büyük zarar dokunur. Eğer müminsen, can ü gönülden evliyaı sev! İnsanların en hayırlısı (olan Hz. Peygamber), "Onların kerametlerine inan" der.³³]

[32] إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِكِبَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ

["Ölüye dirinin (ailesinin) ağlaması sebebiyle azab edilir." (*Buhârî*, "Cenâ'iz", 32, 33; *Ebû Dâvud*, "Cenâ'iz", 24, 25.)

Hâdimü'l-lezzât elinden nüş iden câm-ı memât
Ağlamazsa akrabâsı üstüne bulur hayât
Meyyit üzre dirilüben zâr u feryâd itseler
Çok 'azâb olur diyü buyurdu Faḥr-i Kâ'inât

[(Bir kimse vefat ettiğinde) yakınları onun üstüne ağlamazsa, zevkleri, lezzetleri yok eden(ecel)in elinden ölüm kadehini içen, hayat bulur (memnun olur). Kâinatın Övüncü (olan Hz. Peygamber), "(Yakınları) ölü üstüne toplanarak ağlayıp feryad etseler, (ölen kimse) çok azap çeker" diye buyurdu.]

[33] إِنَّ الدِّينَ يُسْرٌ

["Din, kolaylıktır." (*Buhârî*, "İman", 29; *Nesai*, "İman", 28).]

Bu müselmânlık egerçi halka âsân görünür
Küfr ile imân hâkîkat içre yeksân görünür
Çatı müşkildür şerî'at yolını itmek edâ
Gerçi Hâkık'ıñ nûrı her kişiye tâbân görünür

[Gerçi bu Müslümanlık insanlara kolay gibi görünür; hakikat içinde inkâla iman bir (beraber) görünür... Her ne kadar Allah'ın nuru herkese parlak görünürse de İslâm yolunu eda etmek (Müslümanlığın şartlarını yerine getirmek), çok zordur.]

[34] خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

["Sizin en hayırlınız, Kur'an'ı öğrenen ve öğretenlerdir." (*Buhârî*, "Fezâ'ilü'l-Kur'ân", 21; *Ebû Dâvud*, "Vitr", 14; *Tirmizî*, "Sevâbü'l-Kur'ân", 15.)

Hayr-ı ümmet oldurur kim bile Kur'ân-ı 'azîm
Okıda şâkirde bi'smi'llâhi raḥmâni'r-raḥîm

³³ Güvenilir hadis kitaplarında Hz. Peygamber'in bir mağarada mahsur kalan üç kişinin olağanüstü şekilde kurtuluşu, bir velinin beşikteki bebeği konuşturması gibi bazı kerametlere dair nakilleri yer alır. (Keramet hk. daha fazla bilgi için bk. Uludağ 2002: 265-268). "Velilerin kerametlerine inan" sözü, bu gibi hadislerle uygun bir çıkarımdır.

Kim ki ma' nāsına Qur'an'ı bulursa ıttılâc
Evvel ol insân-ı kâmil buldı ol kalb-i selim

[Ümmetin hayırlısı Kur'an-ı Kerim'i bilen ve öğrenciye besmeleyi (besmeleyle başlatıp Kur'an) okutandır. Kim Kur'an'ın manasını bilirse, önce o olgun insan selim kalbi³⁴ bulmuş demektir.]

[35] إِنَّ اللَّهَ لَيُؤَيِّدُ هَذَا الدِّينَ بِالرَّجُلِ الْفَاجِرِ

[“Allah bu dini günahkâr bir adamla da kuvvetlendirir.” (Buhârî, “Cihâd”, 182; Müslim, “İman”, 178).]

Merd-i fâcirle bu dîni nice te'yîd eyledi
Tâ olunca fecr tâlîc itmeğin temcîd-i Hâk
Fâcir ile nite dîn ola mü'eyyed pes meger
Tevbe ile zârlık kırup ide tevhîd-i Hâk

[(Allah,) günahkâr adamla bu dini nasıl kuvvetlendirir? (Anılan kişinin) sabah güneş doğuncaya kadar Cenab-ı Hak'ı yüceltmesi (Ona dua ve ibadet etmesi) ile... Günahkârla İslâm dini nasıl desteklenmiş, kuvvetlenmiş olur? Ancak (söz konusu kimsenin) tevbe ile ağlayıp inleyerek Allah'ı birlemesi ile (olabilir)...

[36] إِنَّ مِنْ عِبَادِي اللَّهِ مَنْ لَوْ أَقْسَمَ عَلَى اللَّهِ لَأَبْرَهُ

[“Allah'ın kullarından öyle kimseler vardır ki, eğer yemin etseler, Cenab-ı Hak onların yeminlerini doğru çıkarır.” (Ahmed bin Hanbel, IV, 306).]

(vr. 6a) Kulları vardır Hudâ'nun nice eylerse kâsem
Râst eyler Hâk Te'âlâ sözlerin kılmaz yalan
Kesb eyle sen daği Hâk'a tağarrüb iy kişi
Tâ ide sözüñ kabûl kim Hâk Te'âlâ bî-gümân

[Allah'ın öyle kulları vardır ki, onlar nasıl yemin ederse, rast gelir (doğru çıkar). Cenab-ı Hak onların sözlerini yalan çıkarmaz. Ey insan, sen de Allah'a yakınlık kazan ki Cenab-ı Hak senin sözünü de şüphesiz kabul etsin.]

[37] إِذَا لَمْ تَسْتَحْ فَاصْنَعْ مَا شِئْتَ

[“Utanmadıktan sonra istediğini yap!..” (Buhârî, “Enbiyâ”, 54; “Edeb”, 78).]

Çün hicâbuñ olmaya işle ne dilersen yûri
Ne gerekse işlenür kişide imân olmasa
Hâkdan utan u Hudâ'dan havf eyle ey püser
Kaşr-ı dînün yeg degül midür ki vîrân olmasa

[Utanman olmazsa, haydi, ne istersen onu yap!.. İnsanda iman olmazsa, (İlahi emir, yasak ve sınır tanımaksızın) ne olursa yapılır... Ey oğul, insanlardan utan ve Allah'tan kork!.. Din köşkün yıkık olmasa, daha iyi değil midir?..]

[38] إِذَا ضَلَّتِ الْإِمَانَةُ فَانْتَظِرِ السَّاعَةَ

[“Emanet zayı olduğunda kıyameti bekle!..” (Buhârî, “İlm”, 2).]

Şadr-ı 'ârif bil emânetdür Hudâ'dan âdeme
Zâyi' oldı çün emânet tağ mı yıkılca cihân
Her kaçan bir cîlf-i nâdân geçse dâna şadrına
Tiz kopusardur kıyâmet didi Peygamber 'ıyân

[Bil ki, arifin başköşesi Allah'tan insana emanettir. Emanet zayı olduğunda dünya yıkılca şaşılır mı?! Hazret-i Peygamber, açıkça “Ne zaman bilgili kişinin (oturması veya bulunması gereken) başköşesine bilgisiz, ayak takımından biri geçse, kıyamet çabuk kopacaktır” dedi.]

[39] لَا تَسْبُوا الْأَمْوَاتِ اذْكُرُوا مَوْتَكُمْ بِالْخَيْرِ

[“Ölümlere sövmeyin. Muhakkak ki onlar yaptıklarını buldular.” (Buhârî, “Cenâ'iz”, 97, “Rikâk”, 42). Eserde bu hadisin ilk cümlesinden sonra yazılı bulunan ve “Ölülerinizi hayırla anın” manasına gelen söze benzer bir rivayet: “Ölülerinizin iyiliklerini söyleyin; kötülüklerini anmaktan kaçınin” (Tirmizî, “Cenâ'iz”34).]

Zübde-i âdem habîb-i Hâk Muhammed Muştâfâ

³⁴ “Kalb-i selim” tamlaması, “kalbin selimin” şeklinde şu meali taşıyan ayette geçer: “O gün ne mal fayda verir, ne de evlat... Ancak Allah'a kalb-i selim (temiz bir kalp) ile gelenler (o günde fayda bulur).” (Kur'an, Şuara Suresi, 26/ 88-89).

Ümmetine böyle fermân itdi ol kân-ı vefâ

Hayr ile zıkr eyleñüz mevtañuzı didi çün ol

Kimseye bâkî degüldür bilmiş oluñ bu fenâ

[İnsanların en seçkini, Allah'ın sevgili(elçi)si Hz. Muhammed Mustafa (s.a.v.), o vefa kaynağı, ümmetine şöyle buyurdu: "Ölülerinizi hayırla anın!" dedi. Bilmiş olun ki, bu fânî dünya kimseye kalıcı değildir...]

[40] ³⁵ لا يفلح قومٌ تملكهم امرأةٌ شاوروهنَّ خالفهنَّ

[İdarelerini bir kadına bırakan topluluk asla iflâh olmaz." (*Buhârî*, "Megâzî", 82, "Fiten", 18; *Tirmizî*, "Fiten", 75).]

Bir ere kim 'avreti hüküm ide ol bulmaz felâh

Erlük oldur itmeyesin anlara hiç i' tibâr

Meşveret kıl anlar ile lîk 'aksin eylegil

Zîra yokdur zenlerüñ şânında hiç 'ahd ü vefâ³⁶

[Bir erkeğe karısı hükmederse, o (adam) kurtulmaz. Erkeklik, onlara hiç itibar etmemendir. Onlarla istişare et; fakat (söylediklerinin) tersini yap! Çünkü kadınların tabiatında, verilen sözü tutma ve vefa hiç yoktur...]

[41] اِيَّاكَ دَعْوَةُ الْمَظْلُومِ وَ لَوْ كَانَ كَافِرًا

["Kâfir de olsa mazlumun bedduasından sakının." (Ahmed bin Hanbel, II, 343).

Key şaşkın mazlûmun ahından idüben ihtirâz

Göklere ağar du'âsı ah idüp kılsa niyâz

'Âkıl iseñ zulm kılma gebr ü tersâya dahî

'Âdil ol eyle 'adâlet dünyada ey ser-firâz

[Mazlumun ahından (bedduasından) korkarak çok sakın! (Zulme uğrayan kimse) beddua edip yalvarsa, onun duası göklere çıkar... (Allah indinde makbuldür). Akıllıysan, Mecusi ve Hıristiyan'a da zulmetme! Ey benzerlerinden üstün olan (kişi), âdil ol; dünyada adalet(le hüküm) et!]

[42] جفت القلم بما انت لاق

["Kalemin mürekkebi kurumuştur..." (*Buhârî*, "Nikâh", 8; *Nesâî*, "Nikâh", 4).]

Her ne kim itdüşse 'âlem içre bil ger hayr u şer

Bulırsarın zerre zerre 'âkıbet ey bi-ñhaber

Görisersin ser-nüviştüñ her ne ise 'âkıbet

'Ârif iseñ hıdmete şıdk ile bağlağıl kemer

[Ey habersiz, bu dünyada iyi veya kötü her ne yaptysan, sonunda onu zerre zere bulacaksın...³⁷ Başına (ezelde

Allah tarafından) yazılan her neyse, sonunda onu göreceksin. Eğer arif (irfan sahibi) isen, (Allah için) hizmete (ibadete, salih ameller işlemeye) sadakatle kemer bağla (hazır ol)!]

[43] يحشر الناس على ما ماته عليه

[Her kul ne ile haşır neşir olarak ölürse, o şey üzerine dirilir."(Ahmed bin Hanbel, III, 331).]

(vr. 6b) Her kişi haşır olıyardur sevdüğü a' mâlle

Ehl-i dünyâ fañr ider cem' itdüğü emvâlle

Şamt u cü'ı kendüñe pişe idin ey merd-i Hañk

³⁵ İlk hadisin devamında yer alan ve "Kadınlara danışın; dediklerinin aksini yapın" manasına gelen rivayet hk. fazla bilgi için Aclûnî 1418/ 1997: II/ 4-5). Mütercim, ilk hadisi, bir topluluğun idaresini değil, aile hayatını düşünerek çevirmiş; karısının hükmettiği erkeğin kurtulmayacağını belirtmiştir. Bu hadisin, "İdarelerini bir kadına bırakan topluluk asla iflah olmaz" mealine uygun olarak çevrilmesi gerekirdi. İslam âlimleri, bu hadisi delil göstererek devlet başkanının erkek olması gerektiğini anlatırlar.

³⁶ 2. mısra sonundaki "i'tibâr"la 4. mısra sonundaki "vefâ" kafiye teşkil etmediği için, burada –büyük bir ihtimalle müstensih dalgınlığından ileri gelen- bir yanlış olduğunu sanıyoruz.

³⁷ "Kim zerre ağırlığına bir iyilik etmişse, onu görür; kim de zerre kadar bir kötülük etmişse, onu görür." (Kur'an, Zilzal Suresi, 99/ 7-8).

Ehl-i hâl ol kimse yol varmadı kıl ü kâl ile
 [Herkes (mahşer günü) sevdiği amel(iş)lerle diriltilecektir. Dünya ehli (Allah'ı ve ahireti düşünmeden, unutarak yaşayan kimseler) topladığı mallarla övünür. Ey Allah adamı, sen (boş ve gereksiz konuşmanın zararlarından korunmak için) susmayı ve açlığı³⁸ âdet edin; "hâl" sahibi ol! Kimse dedikoduyla yol almamış (marifet, iman, ibadet ve Allah'a muhabbet derecelerinde ilerlememiştir)...]

[44] لَكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ

[“Her derdin bir ilacı vardır.” (Müslim, “Selâm”, 69. “Fezâ’ilü’s-sahâbe”, 92; Buhârî, “Tıbb”, 1).]

Cânib-i Hâk’dan ne dehlü gelse câna renc ü derd

Râh-ı ‘aşk içre tefâhür eylesün anuñla merd

Yoğ durur ‘âlemde bir derd kim aña olmaz devâ

Derdlere dermân iden kendüdür Allâhu’s-şamed

[Allah tarafından cana ne kadar zahmet ve dert gelirse, insan (İlahi) aşk yolu içinde onunla övünsün. Dünyada ilâcı, çaresi olmayan bir dert yoktur. Dertlere derman veren, hiçbir şeye muhtaç olmayan, herkesin kendisine muhtaç olduğu Yüce Allah’tır.]

[45] الطُّهُورُ شَطْرُ الْإِيمَانِ

[“Temizlik imanın yarısıdır.” (Müslim, “Tahâret”, 1; Tirmizî, “Da’vât”, 86).

Nışf-ı imândur tahâret bilmiş ol ey pâk-bâz

Bu hadîsi böyle buyurmuş durur Şâh-ı Hicâz

Hıbs-ı dünyâdan derûnuñ kıl muṭahhar ey püser

Terk-i tecrîd-i fenâ ol yüz urup eyle niyâz

[Ey temiz oynayan (sadatli âşık), bilmiş ol ki, “Temizlik imanın yarısıdır.” Hicaz Sultanı (Hz. Peygamber) bu hadisi böyle buyurmuştur. Ey oğul, dünya pislik ve kötülüğünden içini temizle! Fâniliğın tecridini bırak (herşeyden el-ayak çekmen dünyevi sebeple olmasın)! Yere yüz sürüp (secdeye kapanıp Allah’a) yalvar, yakar!]

[46] إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ لَا يَقْبَلُ إِلَّا طَيِّبًا

[“Allah paktır, pak olandan başkasını kabul etmez.” (Müslim, “Zekât”, 65).]

Ṭayyib ü ṭâhir durur Allâhu Rabbü’l-‘âlemîn

Hıdmetine olsa lâyıq ṭayyibîn ü ṭâhirîn

Kim mülevveş oldı dünyâ ile itmez Hâk kabûl

Anuñ için didi Hâk eṭ-ṭayyibât li’ṭ-ṭayyibîn

[Âlemlerin Rabbi Allah güzel ve temizdir. Onun huzuruna da ancak güzel ve temiz(iş)ler lâyıktır. Dünya (pislik ve kötülükleri) ile kirlenmiş olan kimseyi Cenab-ı Hak kabul etmez. Onun için Cenab-ı Hak, (Kur’an’da şöyle) buyurdu: “Kötü (kadınlar ve kötü söz)ler, kötü (erkek)lere, temiz(kadınlar ve söz)ler temiz (erkek)lere yaraşır.”³⁹]

(vr. 6b) [fe’ilâtün mefâ’ilün fe’ilün]

³⁸ İslami ahlak ve tasavvuf kitaplarında nefsi terbiye etmek ve olgunlaşma yolunda ilerleyebilmek için az yeme, az uyuma ve az konuşmanın telkin edildiği, o arada dili tutmanın ve orucun kazandıracığı maddi, manevi faydaların üzerinde de durulduğu malumdur. Bundan dolayı irfani bir yolla alâkası olduğu anlaşılan mütercimim, “Ey Allah adamı, susmayı ve açlığı kendine âdet edin!” manasındaki tavsiyesini, çok konuşmanın sebep olacağı yalan, gıybet, iftira gibi kötü fiilleri işlememek için gerektiği kadar konuş; lüzumundan fazla yemenin maddi ve manevi zararlarından sakınmak için de oburluktan kaçın.” şeklinde anlamak uygun olur.

³⁹ Kur’an, Nur Suresi, 24/ 26.

- [1] Dostlar olalım gelün her-gâh
Zâkir-i lâ ilâhe illâ'llâh
- [2] Mü'mine lâyıķ oldurur kim ola
Şâkir-i lâ ilâhe illâ'llâh
- [3] Kudret-i Hâķ odur kim oldu hemân
Kûn dimekle zühûra geldi cihân
- [4] Hâķ-i nâ-çiz[e] itdi çünki nażar
Yoğ iken halk olındı bunca beşer
- [5] Her biri mazhar oldu esmâya
Hem muţâbık olup müsemmâya
- [6] Zübde-i halk enbiyâ oldu
Muştafâ nûrı reh-nümâ oldu
- [7] Kaddine itdi hil'at-ı *lev lâk*
Üstüne döndü vecd olup eflâk
(vr. 7a).
- [8] Nûr-ı Aħmed ger olmasa tâbân
Mihr-i 'âlem olur mıdı raħşân
- [9] Muştafâ nûrı olmasa bâhir
Bunca keşret olur mıdı zâhir
- [10] Bü'l-beşer oldu gerçi kim Âdem
Ma' nide Aħmed oldu nûr-ı kıdem
- [11] Hây-i ervâha muķtedâ oldu
Cümle eşyâda pişvâ oldu⁴⁰
- [12] Muķtedâ-yı rusüldürür ol şâh
Reh-nümâ-yı sübüldürür ol mâh

[13] Rûhına nice biş şalât ü selâm
Okuyalum Sirâci şubh ile şâm

[1. Dostlar, gelin her zaman "Lâ ilâhe illâ'llâh" (Allah'tan başka ilâh yoktur) sözünü analım! 2. Mümine yaraşan, "Lâ ilâhe illâ'llâh" diye şükredici olmasıdır. 3. Cenab-ı Hakk'ın kudreti, "Ol!" demekle âlemin hemen meydana geldiği(sonsuz kuvvet)dir. 4. O, değersiz, ehemmiyetsiz (sayılan) toprağa baktığı zaman, yokken bunca insan yaratıldı. 5. Her biri (Hâlık, Hayy, Kadîr, Rahmân, Rezzâk gibi ilahi) isimlerin görüldüğü yer ve adlanmışa uygun oldu. 6. İnsanların en seçkini peygamberler; Hazret-i Muhammed Mustafa'nın nuru ise yol gösterici oldu. 7. (Yüce Allah) "Sen olmasaydın (sen olmasaydın, gökleri yaratmazdım!..) değerli giyeceğini onun boyu için yaptı. Gökler, kendinden geçerek onun üstüne döndü. 8. Eğer Hz. Muhammed'in (a.s.) nuru parlak olmasaydı, bu âlemin güneşi böyle ışıklı olur muydu? 9. Hz. Muhammed Mustafa'nın nuru parlak olmasa, bunca çokluk

⁴⁰ Yazmada her iki mısraın sonundaki "oldı" kelimesinin üstüne "oldur" kelimeleri de kaydedilmiştir.

(kalabalık, yaratılmış olan şeyler) ortaya çıkıp görünür müydü? 10. Her ne kadar Hz. Âdem insanların babası ise de aslında Hz. Muhammed kidedin nuru oldu... 11. O, ruhların zümresine uyulan, örnek tutulan reis, bütün her şeye başkan oldu. 12. O sultan, peygamberlerin kendisine uyduğu öncü, o ay (gibi güzel ve parlak yüzlü) yolların rehberidir. 13. Sirâcî! (Sevgili Peygamberimizin) ruhuna sabah, akşam binlerce salât (dua) ve selâm okuyalım!..]

KAYNAKÇA

- el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed (1997). *Keşfü'l-hafâ' ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'stehere mine'l-ehâdis 'alâ elsineti'n-nâs*. Beyrut.
- Ceyhan, Âdem (2003). "Usûlî'nin Hadis ve Vecize Tercümeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, İstanbul, c. XXX, s.s. 147-188.
- Çakır, Maruf (2021). "Sirâcî'nin Şehzade Mustafa Mersiyeleri", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, c. 4, Sayı 1, 9-22.
- Çelebi, İlyas (2000). "İnşikâkü'l-Kamer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul C. 22, s. 343-345.
- Donuk, Suat (2018). "Feyzî-i Kefevî'nin Manzum Kırk Hadis Tercümesi", *Osmanlı Mirası Araştırmaları Dergisi (OMAD)*, Cilt 5, S. 11, Mart, s. 47-69.
- Donuk, Suat (2017). "İlmî Mahlaslı Bir Şaire Atfedilen Manzum Yüz Hadis Tercümesi", *asobid Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 1, S. 2, Aralık, s. 55-97.
- Edirneli Mecdî Efendi (1269/ 1852). *Şekâ'ik-ı Nu'mâniye Tercümesi*. İstanbul: Tab'hâne-i Âmire.
- İpekten Haluk (1994). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karahan, Abdülkadir (1954). *İslâm-Türk Edebiyatında Kırk Hadîs Toplama, Tercüme ve Şerhleri*, İstanbul. (2. bs. Diyanet İşleri Başkanlığı, Ankara 1991).
- Mevlâna Celâleddîn-i Rumî (1989). *Mesnevî ve Şerhi*, şerh eden: Abdülbâki Gölpınarlı, Ankara.
- Muallim Nâcî (1307/ 1889-90). *Istılâhât-ı Edebiyye*. İstanbul.
- Meredith-Owens, G. M. (hzl.) (1971). *Âşık Çelebi, Meşâ'irü's-Şu'arâ (Meşâ'irü's-Şu'arâ or Tezkire of Âşık Çelebi)*. London.
- Pervâne b. Abdullah, *Mecmû'a-i Nezâ'ir*. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi. Bağdat. Nr. 406.
- Tarlan, Ali Nihat (1945). *Hayâlî Bey Dîvânı*. İÜ Yayınları İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası.
- Uludağ, Süleyman (1992). "Bâtın İlmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul C. 5, 188-189.
- Uludağ, Süleyman (2002). "Kerâmet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Ankara, C. 25, s. 265-268.
- Yazar, Sadık (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*, Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Yüceer, Mustafa (2020). *Hadis İlmî Açısından Osmanlı Manzum Hadis Edebiyatında Yer Alan Rivâyetler*. Doktora tezi. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Zeynü'd-dîn Ahmed b. Ahmed b. Abdî'l-Lâtîfî'z-Zebîdî (1978). *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, tercüme ve şerh eden Kâmil Miras, Ankara, C 8.